

Leven lang leren in de bibliotheek

Een verkenning

**Wij werken
aan de
toekomst van
bibliotheeken**

**Thomas Bersee
Anne-Marie van
der Poel**

Er is geen
leeftijd
waarop het
niet mogelijk en
nuttig is om
te leren.

Markies de Condorcet (1743-1794)

Inhoud

Inleiding	4
-----------	---

Hoofdstuk 1	
De openbare bibliotheek en een leven lang leren	6

Hoofdstuk 2	
Landelijk bibliotheekbeleid in relatie tot leven lang leren	10

Hoofdstuk 3	
Educatieve raamwerken	15
3.1 Sleutelcompetenties	16
3.2 21ste-eeuwse vaardigheden	18
3.3 Basisvaardigheden	19

Hoofdstuk 4	
Formeel leren, non-formeel leren en informeel leren	21

Hoofdstuk 5	
Interviews Zuid-Hollandse bibliotheken	23
5.1 Samenvatting interviews	24
5.2 Citaten uit de interviews	26

Hoofdstuk 6	
Slotbeschouwing	38

Bronnen	41
Bijlage 1	
Hoofdpunten Commissie Cohen	42
Bijlage 2	
Samenvatting Wsob Midterm review 2017	44

Inleiding

Een leven lang leren, ontwikkeling voor iedere burger van wieg tot graf, staat sinds de achttiende eeuw permanent in de belangstelling.

De gehanteerde terminologie verandert periodiek: in de negentiende eeuw werd gesproken over volksverheffing, in de jaren zestig van de twintigste over permanente educatie, de afgelopen decennia was het een leven lang leren en sinds heel recent is de term een leven lang ontwikkelen in zwang. De noodzaak van een leven lang leren kan op velerlei manieren worden gemotiveerd: het bevorderen van sociale inclusie, arbeidsparticipatie of actief democratisch burgerschap of culturele en creatieve vorming; het zijn slechts enkele van de gehoorde argumenten. Tel daarbij op dat de leerbehoefte van 'de mens' niet alleen afhankelijk is van de levensfase waarin hij of zij zich bevindt, maar ook van de maatschappelijke positie en persoonskenmerken en het is duidelijk: leven lang leren is een complex, veelomvattend en multi-interpretabel begrip.

Al meer dan honderd jaar is een leven lang leren een van de leidende beginselen van het bibliotheekwerk. In 2013 werd dit beginsel herbevestigd in het rapport van de commissie Cohen over het toekomstperspectief voor de openbare bibliotheek. Deze visie vond in 2015 haar weerslag in de invoering van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob). Het bieden van

mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie werd expliciet als kerntaak genoemd van bibliotheek. Iedere bibliotheek in Nederland geeft op eigen, inspirerende, creatieve, ondernemende wijze en samen met partners uit het sociaal-educatieve werkveld, invulling aan deze kerntaak. Probiblio doet er in deze notitie verslag van. De notitie is vooral bedoeld als een denkraam en bevat geen concrete aanbevelingen, daarvoor is hij te verkennend. Maar hij geeft wel handvatten voor reflectie op het thema, de rol van de bibliotheek daarin en het politieke denken over een leven lang leren.

In **hoofdstuk 1** schetsen we kort een historisch overzicht van hoe de idee van leven lang leren zich in de bibliotheeksector ontwikkeld heeft.

In **hoofdstuk 2** gaan we in op het nationaal bibliotheekbeleid in relatie tot leven lang leren en kijken we kort naar actuele politieke ontwikkelingen.

In **hoofdstuk 3** belichten we een drietal educatieve raamwerken die gangbaar zijn bij de onderwijskundige invulling van een leven lang leren. Het gaat daarbij om sleutelcompetenties, 21ste-eeuwse vaardigheden en basisvaardigheden.

In **hoofdstuk 4** leggen we de drie gangbare leer-varianten uit: formeel leren, non-formeel leren en informeel leren.

Hoe een zestal Zuid-Hollandse bibliotheken invulling geeft aan leven lang leren komt aan bod in **hoofdstuk 5**. We beginnen met de belangrijkste uitkomsten uit de interviews en sluiten af met citaten uit alle zes de gesprekken.

Hoofdstuk 6 bevat de slotbeschouwing.

De notitie wordt afgesloten met een korte selectieve bronnenlijst en twee bijlagen (Hoofdpunten commissie Cohen en Samenvatting Wsob-midterm review 2017).

De interviews zijn gehouden met:

- **Wouter van Heiningen**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Midden-Delfland
- **Renske van Kooij**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Westland
- **Willem van Moort**,
voorzitter raad van bestuur BplusC
- **Nell Schuijff en Rida van Kints**,
resp. directeur-bestuurder en manager Educatie, collectie en activiteiten Bibliotheek Hoeksche Waard
- **Erna Staal**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Gouda
- **Victor Thissen**,
directeur-bestuurder De Boekenberg

Schrijfwijze

Er is geen eenduidigheid over de schrijfwijze van een leven lang leren. Wij kiezen in deze notitie voor de schrijfwijze zonder hoofdletters. Tenzij we letterlijk citeren en in de bron een andere schrijfwijze wordt gehanteerd, dan nemen we die over. En als leven lang leren het eerste begrip van de zin is, dan schrijven we uiteraard de eerste l als hoofdletter.

De openbare bibliotheek en leven lang leren

Een kort historisch overzicht

Voorlopers van de openbare bibliotheek waren in de negentiende eeuw de zogenaamde volksbibliotheken, in stand gehouden door de plaatselijke afdelingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de St. Vincentiusvereniging, het Christelijk Jonge Mannen Verbond en door kerkbesturen. In 1794 werd in Haarlem de eerste Nutsbibliotheek opgericht. De seculiere Nutsbibliotheken waren instrumenten in het zogeheten beschavingsoffensief om de lagere sociale klasse op te voeden tot gedisciplineerde arbeid en een deugdzaam leven. Gepaste ontspanning, zedelijke verheffing, het 'verlichten' van de massa en het bijbrengen van 'nuttige' kennis behoorden tot de belangrijkste doelstellingen. Bij de volksbibliotheken onder kerkelijk gezag, met veelal een zwaar gecensureerde collectie van stichtelijke lectuur, ging het bovendien om godsdienstzin, de versterking van de religieuze groepsidentiteit, de versterking van de eigen geloofszuil en de bevordering van 'sovereiniteit in eigen kring'.

Het ontstaan van de openbare bibliotheek

Aan het eind van de negentiende eeuw, vijftig jaar later dan in Engeland en de Verenigde Staten, maar wel geïnspireerd door wat daar in de vorm

van *public libraries* tot stand was gekomen, ontstonden er in Nederland openbare bibliotheken. Deze werden door de overheid medegefinancierd. De eerste openbare bibliotheken werden opgericht tussen 1892 en 1906 in onder meer Dordrecht, Utrecht, Den Haag, Rotterdam, Groningen en Leeuwarden. Zij waren zowel gericht op ontspanning als op ontwikkeling, bestemd voor ieder individu en onpartijdig in zijn dienstverlening.

Henri Greve, de aartsvader van het openbaar bibliotheekwerk in Nederland, pleitte in 1906 in zijn proefschrift voor de "openbare bibliotheek als een instelling van opvoedkundige betekenis voor het geheele maatschappelijk leven." Op drie punten, aldus Greve, zou de openbare bibliotheek zich van de voorlopers moeten onderscheiden:

- Niet (bijna) uitsluitend ontspanningslectuur bieden, maar ook geschriften ter ondersteuning van (zelf)studie en (zelf)ontwikkeling;
- Niet alleen gericht zijn op de lagere klasse of de eigen zuil; iedereen, ongeacht religie, levensbeschouwing en ontwikkelingsniveau, zou in de bibliotheek iets van zijn gading moeten kunnen vinden;
- Om dit te kunnen realiseren niet afhankelijk zijn

van de goedgeefsheid van lokale welgestelden, maar een solide financiële basis uit publieke middelen.

Greve was de initiator van de zogeheten 'leeszaalbeweging' met als motto: "het georganiseerd ijveren voor de oprichting van een nieuw type, ten dele door de overheid bekostigde, strikt onpartijdige bibliotheek met ruime openingstijden en geleid door deskundig personeel, waarin iedereen van 18 jaar of ouder – zonder onderscheid naar sekse, maatschappelijke positie, godsdienstige of politieke overtuiging – lectuur van alle richtingen voor ontwikkeling en ontspanning gratis of tegen minimale betaling kon lezen en lenen."

De bibliotheek moest, aldus Greve, vooreerst een pedagogische instelling zijn en stond daarbij niet op zichzelf maar diende ondersteuning te bieden aan onderwijsinstellingen en andere instellingen voor volksoopvoeding.

Permanente educatie

Sinds de oprichting van de openbare bibliotheken is de ondersteuning van educatie en persoonlijke ontwikkeling het centrale doel. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw wordt niet meer van volksoopvoeding en volksontwikkeling gesproken, maar komt de term 'permanente educatie' in

zwang. Tijdens de Unesco-conferentie in Montreal (1960) werd *education permanente* bepaald als het leidende cultuurpolitieke beginsel voor de uitbouw van een stelsel van voorzieningen dat iedereen, maar in het bijzonder volwassenen, in staat zou stellen het nodige te leren en ook blijvend te leren. Educatie voor allen, waaronder ook buitenschoolse volwassenenvorming, werd wereldwijd gepromoot als een uitermate geschikt instrument voor zowel persoonlijk welzijn als voor volwaardige maatschappelijke participatie. In Nederland werd permanente educatie vertaald in het streven naar een "een volledig samenhangende, geïntegreerde en flexibele structuur van voorzieningen die aan elk mens gedurende zijn gehele leven de voor hem geschikte mogelijkheden moet bieden om overeenkomstig zijn aanleg zijn educatieve, sociale en culturele behoeften te bevredigen en om zijn persoonlijkheid, mede door middel van zijn werk en vrijetijdsbesteding, zowel voor zichzelf als ten bate van de gemeenschappen waarin hij leeft, te ontwikkelen."

Permanente educatie werd in die jaren een belangrijk beleidsthema van de rijksoverheid. Het waren vooral KVP-minister Marga Klompé van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk en later de PvdA-minister Jos van Kemenade van

Markies de Condorcet: Geestelijk vader van een leven lang leren

De geschiedenis van een leven lang leren heeft zijn wortels in de achttiende eeuw. De Franse Verlichtingsfilosoof Markies de Condorcet ontwikkelde in 1792 een plan voor volksoopvoeding van wieg tot graf. Naar inzicht van Condorcet heeft een leven lang leren de volgende functies:

- Het op peil houden van de zedelijke en intellectuele ontwikkeling die nodig was voor een goed functionerende democratie.
- Zelfstandig leren denken om de autoritaire verleiding te weerstaan en niet bevattelijk te zijn voor de welbespraaktheid van charlatans en demagogen.
- Vaardigheden opdoen om van de democratische rechten gebruik te maken en tenminste op lokaal niveau actief in het politieke leven te kunnen participeren.
- Vakkennis uitbreiden om de boer en ambachtsman beter te laten inspelen op allerlei technische vindingen en vernieuwingen.

Onderwijs & Wetenschap die zich hiervoor inzetten. Van Kemenade had zitting in het kabinet-Den Uyl (1973-1977) dat als motto de spreiding van kennis, macht en inkomen had. "Iedereen moet zijn leven lang kunnen blijven leren en zich door training, studie, discussie en bezinning kunnen heroriënteren", zo stelde het.

De idee van permanente educatie krijgt in het bibliotheekwerk onder meer gestalte in de dienstverlening gericht op:

- het onderwijs (schoolbibliotheekwerk; herscholing, bijscholing en omscholing).
- leesgehandicapten en mensen die minder mobiel zijn.
- het educatieve werk aan volwassenen (vormingswerk jongvolwassenen en werkende jongeren, open school, ontwikkelingswerk, basiseducatie e.d.).
- het afstandsonderwijs en zelfstudie.
- creativiteitsontwikkeling.
- buurt- en wijkopbouwwerk.

Een veelgehoorde opvatting in die tijd is dat de bibliotheek er niet alleen moet zijn voor de maatschappelijke elite die toch al leest. Daarbij wordt gewaarschuwd dat de bibliotheek niet de maatschappelijke tweedeling moet versterken tussen *"those capable of using books of quality and those unwilling or unable to do so."*

Volwasseneneducatie

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw wordt de volwasseneneducatie onderdeel van het onderwijsbestel. Daarmee wordt de volwasseneneducatie formeel onderwijs.

De volwasseneneducatie omvat:

- cursussen inburgering;
- cursussen in het kader van taal, rekenen en digitale vaardigheden;
- opleidingen voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo) waar mensen alsnog een diploma van het voortgezet onderwijs kunnen halen.

De financiering van de volwasseneneducatie wordt geregeld door de Wet Educatie en Beroeps-onderwijs (WEB). De volwasseneneducatie wordt uitgevoerd door de roc's. Het gaat daarbij om gedwongen winkelnering. Aan het begin van

de eenentwintigste eeuw wordt de gedwongen winkelnering losgelaten en kunnen ook particuliere onderwijsinstellingen en bibliotheken volwasseneneducatie verzorgen met WEB-financiering.

De bibliotheek als stuwende kracht op weg naar educatie, cultuur en informatie: het IFLA/UNESCO Manifest

In de jaren negentig maakt de term permanente educatie plaats voor levenslang leren c.q. een leven lang leren. In 1994 verscheen het IFLA/UNESCO Manifest waarin gesteld werd dat de openbare bibliotheken een basisvoorwaarde zijn voor levenslang leren, het onafhankelijk nemen van beslissingen en culturele ontwikkeling.

Bibliotheken, zo stelt het manifest, zijn nodig om burgers in staat te stellen hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving: "Vrijheid, welvaart en de ontplooiing van samenleving en individu zijn fundamentele menselijke waarden. Deze kunnen alleen worden gerealiseerd door goed geïnformeerde burgers, die in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving. Constructief deelnemen aan het maatschappelijk leven en meewerken aan het vormgeven van de democratie zijn afhankelijk van voldoende opleiding en van vrije en onbeperkte toegang tot kennis, wetenschap, cultuur en informatie. De openbare bibliotheek, de plaatselijke toegangspoort tot kennis, schept een essentiële voorwaarde voor levenslang leren, onafhankelijke besluitvorming en de culturele ontwikkeling van individuen en maatschappelijke groeperingen."

"Met dit manifest verklaart de UNESCO dat zij de openbare bibliotheek beschouwt als een stuwende kracht op de weg naar educatie, cultuur en informatie en als een essentiële factor bij de bevordering van vrede en welbevinden in de gedachten van mannen en vrouwen. De UNESCO beveelt daarom nationale en lokale overheden met klem aan, de uitbouw van het openbare bibliotheekwerk te ondersteunen en er zich actief voor in te zetten."

Europees Memorandum over een leven lang leren

Niet alleen de UNESCO maar ook de OESO

De term een leven lang leren

De letterlijke term leven lang leren (*lifelong learning*) is afgeleid van de term *lifelong learners* en wordt in 1993 voor het eerst gebruikt door Clint Taylor, professor aan de universiteit van Californië. Hij benadrukt dat leren gedurende het hele leven, in allerlei situaties, plaatsvindt en dat het verwerven van kennis niet langer beschouwd moet worden als iets wat alleen plaatsvindt op een bepaalde plaats/tijd (school) en met een bepaalde plaats/tijd (de werkplek) om opgedane kennis toe te passen. Leren moet gezien worden als iets wat voortdurend plaatsvindt, vanuit onze dagelijkse interacties met anderen en met de wereld om ons heen.

(Organisatie voor de Economische Samenwerking en Ontwikkeling) en de Europese Commissie onderstrepen het belang van een leven lang leren. In 1996 verscheen het OESO-rapport *Lifelong learning for all* en onlangs ging de Skills Strategy van start. De Europese Commissie riep het jaar 1996 uit tot het Europese jaar van het Levenslang Leren. Daarbij werd vooral de relatie gelegd met de kenniseconomie, de globalisering en de Europese concurrentiepositie. In 2000 verscheen het Memorandum over een leven lang leren van de Europese Commissie. Daarin werd leven lang leren gedefinieerd als: “alle leeractiviteiten die tijdens het leven worden ondernomen met de bedoeling kennis, vaardigheden en competenties te verbeteren. Het gaat zowel om persoonlijke ontwikkeling, om het maatschappelijk functioneren als om het functioneren op de arbeidsmarkt en in arbeidssituaties.” In 2016 kreeg het Memorandum een vervolg in de *New Skills Agenda for Europe*.

Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling

De Verenigde Naties (VN) hebben in de ontwikkelingsagenda voor 2015-2030 zeventien werelddoelen voor duurzame ontwikkeling geformuleerd. Een van de doelen luidt: “Verzekeren gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen.”

De IFLA heeft daarbij de betekenis van bibliotheken toegelicht in de publicatie *Access and opportunity for all. How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda*. De IFLA legt daarin uit dat alle zeventien *Sustainable Development Goals* door de bibliotheken worden ondersteund. Het gaat daarbij om:

- *Promoting universal literacy, including digital, media and information literacy and skills, with the support of dedicated staff;*
- *Closing gaps in access to information and helping government, civil society and business to understand local information needs better;*
- *Providing a network of delivery sites for government programmes and services;*
- *Advancing digital inclusion through access to ICT;*
- *Serving as the heart of the research and academic community; and*
- *Preserving and providing access to the world’s culture and heritage*

Landelijk bibliotheekbeleid in relatie tot leven lang leren

In 2013 ontwikkelde een externe commissie, op verzoek van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) en onder leiding van oud-politicus en bestuursvoorzitter van de Openbare Bibliotheek Amsterdam Job Cohen, een toekomstperspectief voor de openbare bibliotheek in 2025.

Het resultaat hiervan, de publicatie *Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor Kennis, Contact en Cultuur*, onderstreept het belang van een leven lang leren in de huidige kenniseconomie en beoogt dat de toekomst van de bibliotheek vooral ligt bij de belangrijke rol die de bibliotheek te spelen heeft bij een leven lang leren. “Nog meer dan vroeger en nu, zal een Leven Lang Leren in de toekomst van essentieel belang zijn. De scheiding tussen een fase waarin mensen worden opgeleid en een werkende levensfase waarin ze hun kennis toepassen, wordt daarbij minder absoluut. Er komt meer nadruk te liggen op het leren buiten de formele structuren van het onderwijs. Dit leren gedurende de hele levensduur geeft mensen de beste kansen op een optimale persoonlijke ontwikkeling en voortdurende vernieuwing van kennis en competenties.” Belangrijke aandachtspunten voor de commissie Cohen zijn de preventie en bestrijding van laaggeletterdheid, basisvaardigheden, 21ste-eeuwse vaardigheden en duurzame ontwikkeling.

Kerntaken Wsob

De visie van de commissie Cohen vindt haar weerslag in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) die in 2015 in werking treedt.

De volgende vijf kerntaken van de bibliotheek worden daarin genoemd:

1. Ter beschikking stellen van kennis en informatie;
2. Bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
3. Bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur;
4. Organiseren van ontmoeting en debat;
5. Laten kennis maken met kunst en cultuur.

Deze vijf functies vormen de basis voor de doelstelling van de wet dat iedere Nederlander toegang moet hebben tot een fysieke en digitale bibliotheekvoorziening. Daarmee kan de bibliotheek haar kerntaak uitvoeren: burgers helpen zich te ontwikkelen, opdat ieder goed kan functioneren in de maatschappij.

Handreiking Lokaal Bibliotheekwerk VNG

Ten behoeve van de implementatie van de Wsob verscheen in 2015 de VNG-publicatie *Lokaal bibliotheekwerk. Een handreiking voor gemeenten*. In de publicatie is veel aandacht voor de rol van de bibliotheek bij een leven lang leren. Er wordt daarbij overvloedig rondom geciteerd uit

het IFLA/UNESCO Manifest en het rapport van de commissie Cohen. Voorts wordt bij de paragraaf 'Ondersteuning van onderwijs' het volgende gesteld: "Bibliotheken vervullen hun functies voor de individuele leden maar ook voor maatschappelijke organisaties, bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs en educatie. Op deze manier worden in samenwerking met het onderwijs programma's voor leesbevordering, bestrijding van laaggeletterdheid en mediawijsheid uitgevoerd. De verplichting om ondersteuning te bieden aan het onderwijs vormt een nieuw accent

in de inzet van de bibliotheek." Vervolgens wordt in drie hoofdstukken de educatieve functie van de bibliotheek nader belicht:

- Uitbouw van de educatiefunctie (Actieprogramma Tel mee met Taal, Gewijzigde Wet Educatie en Beroepsonderwijs en Mediawijsheid).
- Leesbevordering en ondersteuning van het onderwijs (Onderwijsachterstandenbeleid en Kunst van Lezen).
- De bibliotheek als partner in het sociaal domein.

Innovatieagenda 2016-2018

In de gezamenlijke innovatieagenda van het netwerk openbare bibliotheekvoorzieningen 2016-2018 zijn er op het gebied van een leven lang leren drie prioriteiten:

1. Jeugd & onderwijs

Door permanent te innoveren wil het bibliotheeknetwerk een aantoonbare bijdrage leveren aan:

- Het stimuleren van lezen, bevorderen van leesplezier en het versterken van 21ste-eeuwse vaardigheden,
- De taalontwikkeling, leesbevordering en mediawijsheid van kinderen en jongeren,
- Het voorkomen van taalachterstanden en laaggeletterdheid op latere leeftijd en
- Het creëren van de bibliotheek als plek waar kinderen en jeugd graag verblijven om kennis op te doen en vaardigheden te ontwikkelen.

Op die wijze levert het bibliotheeknetwerk een bijdrage aan het realiseren van de doelen die in het Actieprogramma Tel mee met Taal en in de Ambitie-agenda van de Leescoalitie zijn geformuleerd, aan het bereiken van digitale ambities die de KB in haar beleidsplan heeft genoemd en aan het bevorderen van gelijke kansen.

2. Participatie & zelfredzaamheid

Het bibliotheeknetwerk wil een aantoonbare bijdrage leveren aan het vergroten van de zelfredzaamheid en participatie van burgers die niet over voldoende vaardigheden beschikken om goed te kunnen meekomen in de maatschappij of die een leesbeperking hebben. Het bibliotheeknetwerk helpt, in afstemming en samenwerking met andere organisaties, deze burgers hun vaardigheden (basisvaardigheden zoals taalvaardigheid, leesvaardigheid, digitale vaardigheid) te ontwikkelen, sociale cohesie te bevorderen en ongelijke kansen en segregatie tegen te gaan en levert daarmee een bijdrage aan het vergroten van de maatschappelijke kansen van het algemene publiek en het realiseren van de geformuleerde doelen in Tel mee met Taal en de Leescoalitie.

3. Persoonlijke ontwikkeling

Door permanent te innoveren wil het bibliotheeknetwerk bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van iedereen. Als lid van de bibliotheek of als gebruiker van de bibliotheekdienstverlening of als bezoeker van een vestiging of bibliotheekwebsite wordt iedereen staat gesteld zich als individu te ontplooien en een leven lang te leren.

De basis van de openbare bibliotheek is dat ze bijdraagt aan de ontplooiing van het individu, voor jong en oud ongeacht opleidingsniveau. De bibliotheek staat voor een leven lang leren, biedt een stimulerende leeromgeving voor iedereen en vormt een platform waar mensen kunnen samenkomen, kennis kunnen delen, specifieke vaardigheden kunnen verwerven en hun talent kunnen ontwikkelen.

Landelijke bibliotheekprogramma's en trends

Ten behoeve van de invulling van de Wsob zijn er een aantal landelijke programma's:

Kunst van Lezen

Kunst van Lezen heeft taalontwikkeling, leesbevordering, preventie laaggeletterdheid en plezier in lezen als doelen en bestaat uit drie onderdelen, die samen een doorgaande leerlijn van 0-18 jaar vormen:

1. BoekStart (0-4 jaar), BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang.
2. De Bibliotheek op school (basis- en voortgezet onderwijs).
3. Leesbevorderingsnetwerken op strategisch, beleidsmatig en uitvoerend niveau.

Kunst van Lezen is onderdeel van het Nationale Actieprogramma Tel mee met Taal van de ministeries OCW, VWS en SZW.

Bibliotheek en Basisvaardigheden

Voor kwetsbare volwassenen is er het programma Bibliotheek en Basisvaardigheden. Deze programmalijn is erop gericht om in samenwerking met organisaties op gebied van onderwijs, werk, zorg en welzijn de basisvaardigheden van burgers te versterken en te verbeteren. Het programma ondersteunt bibliotheken bij het actieprogramma Tel mee met Taal met als doel: elke bibliotheek heeft een DigiTaalhuis. Doelgroep zijn 2,5 miljoen laaggeletterden in de leeftijd vanaf 16 jaar.

Leven lang leren voor persoonlijke ontwikkeling

Op het ogenblik wordt door een landelijke themagroep gewerkt aan een landelijk programma voor de persoonlijke ontwikkeling voor doelgroepen vanaf 18 jaar (van 18 tot 100). Het gaat daarbij om informeel en non-formeel leren van mensen die continu bezig willen blijven met hun eigen ontwikkeling. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet om leren in het sociaal domein en de bevordering van basisvaardigheden van kwetsbare burgers.

Makerplaatsen

Naast de bovengenoemde landelijke programma's, is er de landelijke trend dat steeds meer bibliotheken makerplaatsen aanbieden. Hier leren bezoekers spelenderwijs omgaan met nieuwe apparatuur en doen ze belangrijke

21ste-eeuwse vaardigheden op. Bij die vaardigheden gaat het bijvoorbeeld om media-geletterdheid, kritisch denken, communicatie, samenwerking en creativiteit.

Loopbaancentrum

Ook hebben veel bibliotheken aanbod op het gebied van loopbaanontwikkeling. Het gaat daarbij om sollicitatietraining, arbeidsmarktoriëntatie, werknemersvaardigheden en voorlichting en advies op het gebied van opleiding en beroep.

KB Inkoopcommissie e-content

De KB Inkoopcommissie e-content sluit met de aankoop van e-content aan bij de vijf functies die de bibliotheek vervult. In 2018 kregen onder meer extra aandacht:

- jeugd en onderwijs/educatie (blijvende extra aandacht);
- een passend aanbod voor de minder zelfredzame doelgroepen (basisvaardigheden);
- beleidsmatige benadering voor cursussen, muziek en audiovisuele content.

Wsob Midterm-review 2017

Het onderzoeksbureau KWINK voerde in opdracht van het ministerie van OCW de midterm review van de bibliotheekwet uit om vast te stellen wat eind 2016 de stand van zaken is in de sector. In de midterm review worden voor het jaar 2016 onder meer de volgende zaken geconstateerd:

“Over het algemeen kan worden gesteld dat de bibliotheeksector volop bezig is met de ontwikkeling van een klassieke uitleenbibliotheek naar een knooppunt van kennis, ontwikkeling en cultuur. Deze moderne bibliotheken dragen actief bij aan de maatschappelijk ontwikkelingen, (digitale) basisvaardigheden van inwoners en de sociale cohesie op lokaal niveau. Daarbij wordt krachtig samengewerkt met stakeholders en partners, onder meer in het onderwijs.” (...)

“De kernfuncties bieden een helder kader voor gemeenten en openbare bibliotheken om afspraken te maken over de rol van de bibliotheek in de lokale omgeving. De brede formulering van de vijf functies zorgt er voor dat het kader tegelijkertijd de benodigde ruimte biedt om invulling op lokaal niveau mogelijk te maken. De invulling van de functies heeft breder vorm gekregen waarbij met name de invulling op het

gebied ontwikkeling en educatie in relatie tot het sociaal domein stelselbreed gestalte heeft gekregen. Dat blijkt met name uit de veelheid aan activiteiten op het gebied van basisvaardigheden, lezen en laaggeletterdheid. Uitdagingen voor de toekomst zijn het nog beter zichtbaar maken van de maatschappelijke impact van de bibliotheek, het opschalen en breed beschikbaar stellen voor het hele bibliotheeknetwerk van producten en diensten die in pilots en experimenten succesvol zijn gebleken en het verder verbeteren van de aansluiting tussen de producten en diensten van de digitale bibliotheek en de lokale ondersteuning door bibliotheken die daarbij wordt gegeven.”

Sectoradvies De daad bij het woord

In 2018 heeft de Raad voor Cultuur op verzoek van de minister van OCW onderzocht hoe het ervoor staat in de letteren- en bibliotheeksector.

De onderzoeksbevindingen zijn vastgelegd in het sectoradvies *‘De daad bij het woord’*. In het sectoradvies spreekt de raad haar zorg uit over de gestage terugloop van het aantal lezers, de toenemende laaggeletterdheid en het tekortschieten van de leesbevorderingsinitiatieven: “In Nederland zien we hoe de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden de laatste jaren is verdiept. Dit wordt weerspiegeld in de mate van geletterdheid. Terwijl het percentage hoogopgeleiden stijgt, is ook het percentage laaggeletterden toegenomen. Hier is een talige tweedeling aan het ontstaan.”

Voorts betreurt de raad de bezuinigingen die het bibliotheekwerk hard hebben geraakt, waardoor de fijnmazigheid van het netwerk onder druk is komen te staan en er “een tendens van verschraling” zichtbaar is. Positief is evenwel dat het bibliotheekveld de noodzaak tot vernieuwing inziet en zichzelf opnieuw uitvindt door allianties aan te gaan met theaters en het onderwijs.

De bibliotheek ontwikkelt zich daarbij tot een ‘tweede huiskamer’. Op basis van de onderzoeksbevindingen concludeert de raad: “We zijn van mening dat bibliotheken een sleutelpositie innemen in de samenleving. Een goed functionerende bibliotheek dient net zo vanzelfsprekend te zijn als een goed functionerende ambulancedienst. In onze verkenning over stedelijke cultuurregio’s rekenen we de bibliotheek tot de ‘humuslaag van het ecosysteem’, een basisvoorziening die dicht bij de inwoners van alle regio’s is gevestigd.”

Actuele politieke ontwikkelingen

Tot voor kort was het beleidsthema leven lang leren belegd bij het ministerie van OCW. Thans is de coördinatie van het thema belegd bij het ministerie van SZW, waarmee het thema expliciet als arbeidsmarkt-probleem wordt gepositioneerd. De term leven lang leren is daarbij vervangen door de term een leven lang ontwikkelen.

In september 2018 stuurt minister Wouter Koolmees (SZW) de brief ‘Leven Lang Ontwikkelen’ naar de Tweede Kamer met de boodschap dat het kabinet een doorbraak wil realiseren op het gebied van een Leven Lang Ontwikkelen (LLO). De beoogde doorbraak kan alleen gerealiseerd worden samen met sociale partners, O&O organisaties, onderwijsinstellingen, uitvoeringsorganisaties en alle andere betrokkenen.

In de brief wordt ingegaan op een gezamenlijke aanpak voor het tot stand brengen van een positieve en sterke leercultuur, de uitwerking van de individuele leerrekening en flexibilisering van het onderwijsaanbod voor volwassenen. De brief is vooral relevant voor de bibliotheeksector vanwege de extra aandacht voor laaggeletterden. Zo wordt gesteld: “het beheersen van basisvaardigheden is een noodzakelijke voorwaarde om duurzaam te kunnen participeren op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Het kabinet zet vol in op het verhogen van basisvaardigheden via het interdepartementale actieprogramma *Tel mee met Taal*, dat in 2019 wordt voortgezet.”

Kamerbrief OCW over de voortgang van *Tel mee met Taal*

Uit de kamerbrief (maart 2018) van Minister Van Engelshoven (OCW) aan de Tweede Kamer over de voortgang van het actieprogramma *Tel mee met Taal*:

“De tussentijdse resultaten hebben de verwachtingen ruim overtroffen. Steeds meer gemeenten slagen erin om de aanpak van laaggeletterdheid onderdeel te maken van hun brede inzet in het sociaal domein. (...) In bijna alle arbeidsmarktregio’s komen samenwerkingsverbanden tot stand waarin lokale partijen hun krachten bundelen om laaggeletterden te ondersteunen. (...)

De doelstelling om vóór eind 2018 in totaal 45.000 nieuwe cursisten te werven is al in september

2017 behaald. Een groot deel van de cursisten kan na afloop zijn of haar taalvaardigheid beter toepassen in de praktijk en is assertiever geworden. Bovendien investeerden vorig jaar ruim 200 werkgevers in taalscholing van hun laagtaalvaardige medewerkers met behulp van de Tel mee met Taal subsidieregeling. En ook de ambitie om in 2018 één miljoen kinderen tot en met de basisschoolleeftijd te bereiken met leesbevorderingsactiviteiten zal naar verwachting worden gehaald. Dit draagt eraan bij dat minder kinderen opgroeien tot laaggeletterde volwassenen.”

Educatieve raamwerken

Voor de competenties en vaardigheden die nodig zijn om in de eenentwintigste eeuw te functioneren, zijn allerlei benamingen in omloop:

vakoverstijgende competenties, breed toepasbare competenties, sleutelcompetenties, kerncompetenties, complexe vaardigheden, basisvaardigheden, soft skills, 21st century skills. Kenmerkend voor de verschillende begrippen is dat het veelal gaat om een combinatie van kennis, houdingen, vaardigheden en reflectie. In dit hoofdstuk wordt een drietal kort belicht:

- **Sleutelcompetenties**
- **21ste-eeuwse vaardigheden**
- **Basisvaardigheden**

Sleutel-competenties

De Europese Commissie definieert een leven lang leren als alle leeractiviteiten die tijdens het leven worden ondernomen met de bedoeling kennis, vaardigheden en competenties te verbeteren.

Het gaat zowel om persoonlijke ontwikkeling, om het maatschappelijk functioneren als om het functioneren op de arbeidsmarkt en in arbeidssituaties. Aanvullend op deze definitie werden in 2014 acht sleutelcompetenties beschreven binnen leven lang leren. De Europese Commissie beklemtoont dat de sleutelcompetenties allemaal even belangrijk zijn, omdat al deze competenties kunnen bijdragen tot een succesvol leven in een kennismaatschappij. Veel competenties overlappen elkaar en grijpen in elkaar: aspecten die voor één bepaald gebied essentieel zijn, zullen de competentie op een ander gebied ondersteunen.

1. Communicatie in de moedertaal

Communicatie in de moedertaal is het vermogen om zowel mondeling als schriftelijk (luisteren, spreken, lezen en schrijven) concepten, gedachten, gevoelens, feiten en meningen onder woorden te brengen en te interpreteren, en om op gepaste en creatieve wijze in alle maatschappelijke en culturele situaties, in onderwijs en opleiding, werk, thuis en vrije tijd, talig te handelen.

2. Communicatie in vreemde talen

Voor communicatie in een vreemde taal zijn in het algemeen dezelfde vaardigheden vereist als

voor communicatie in de moedertaal: het vermogen om naar gelang van de eigen behoeften zowel mondeling als schriftelijk (luisteren, spreken, lezen en schrijven) concepten, gedachten, gevoelens, feiten en meningen te begrijpen, onder woorden te brengen en te interpreteren, in verschillende maatschappelijke en culturele contexten: onderwijs en opleiding, werk, thuis en vrije tijd. Communicatie in een vreemde taal vereist ook vaardigheden als bemiddeling en intercultureel begrip. Iemands taalbeheersing varieert naar gelang van deze vier dimensies (luisteren, spreken, lezen en schrijven), naar gelang van de taal en naar gelang van de sociale en culturele achtergrond, het milieu en de behoeften en/of belangstelling van de betrokkene.

3. Wiskundige competentie en basiscompetenties op het gebied van exacte wetenschappen en technologie

Wiskundige competentie is het vermogen wiskundige denkpatronen te ontwikkelen en toe te passen om diverse problemen in dagelijkse situaties op te lossen. Deze competentie is gebaseerd op een degelijke beheersing van rekenvaardigheid, waarbij het accent op procedés en activiteit, alsmede op kennis, ligt. Wiskundige

competentie houdt – in uiteenlopende mate – het vermogen en de bereidheid in wiskundige denkmethode (logisch en ruimtelijk denken) toe te passen en wiskundige voorstellingen (formules, modellen, constructies, grafieken/diagrammen) te gebruiken.

4. Digitale competentie

Digitale competentie omvat de vertrouwdheid met en het kritische gebruik van technologieën van de informatiemaatschappij voor het werk, in de vrije tijd en voor communicatie. Zij wordt onderbouwd door basisvaardigheden in ICT: het gebruik van computers om informatie op te vragen, te beoordelen, op te slaan, te produceren, te presenteren en uit te wisselen, en om via internet te communiceren en deel te nemen aan samenwerkingsnetwerken.

5. Leercompetentie

Leercompetentie is het vermogen om een leerproces te beginnen en vol te houden, zijn eigen leerproces te organiseren, onder andere door efficiënt time- en informatiemanagement, zowel individueel als in groepen. De competentie omvat bewustzijn van het eigen leerproces en zijn behoeften, de vaststelling van de beschikbare mogelijkheden en het vermogen om obstakels te overwinnen teneinde met succes te leren.

Deze competentie veronderstelt de verwerving, verwerking en assimilatie van nieuwe kennis en vaardigheden en het zoeken naar en gebruik maken van studiebegeleiding. Leercompetentie impliceert voor de lerenden het voortbouwen op eerdere leer- en levenservaringen om kennis en vaardigheden in uiteenlopende situaties – thuis, op het werk, bij onderwijs en opleiding – te gebruiken en toe te passen. Motivatie en zelfvertrouwen zijn van essentieel belang voor iemands competentie.

6. Sociale en burgerschapscompetentie

Deze competenties omvatten persoonlijke, interpersoonlijke en interculturele competentie en bestrijken alle vormen van gedrag die het personen mogelijk maken op een efficiënte en constructieve manier deel te nemen aan het sociale en beroepsleven, met name in toenemend gediversifieerde samenlevingen, en om waar nodig conflicten op te lossen. Burgerschapscompetenties stellen personen in staat volledig deel

te nemen aan het leven als burger, dankzij kennis van sociale en politieke begrippen en structuren, en een actieve en democratische participatie.

7. Ontwikkeling van initiatief en ondernemerszin

Onder ontwikkeling van initiatief en ondernemerszin wordt iemands vermogen verstaan om ideeën in daden om te zetten. Het omvat creativiteit, innovatie en het nemen van risico's, alsook het vermogen om te plannen en projecten te beheren om doelstellingen te verwezenlijken. Ondernemerschap helpt iedereen niet alleen in het dagelijks leven thuis en in de maatschappij, maar ook om werknemers zich bewust te worden van hun arbeidsomgeving en kansen te grijpen, en is de basis voor meer specifieke vaardigheden en kennis die degenen nodig hebben die aan sociale of economische bedrijvigheid bijdragen. Het dient tevens het bewustzijn van ethische waarden en de bevordering van goed bestuur te omvatten.

8. Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Erkenning van het belang van de creatieve expressie van ideeën, ervaringen en emoties in diverse vormen, waaronder muziek, podiumkunsten, literatuur en beeldende kunsten. Culturele kennis omvat een bewustzijn van het lokale, nationale en Europese culturele erfgoed en de plaats daarvan in de wereld. Daaronder valt elementaire kennis van de belangrijkste culturele werken, waaronder hedendaagse volkskunst als belangrijk onderdeel van de menselijke geschiedenis. Het is belangrijk de culturele en taalkundige verscheidenheid in Europa en in andere wereldregio's te begrijpen, te beseffen dat die beschermd moet worden, en inzicht te hebben in het belang van esthetische factoren in het dagelijkse leven.

21ste-eeuwse vaardigheden

De Onderwijsraad heeft in het advies Een eigentijds curriculum (2014) een antwoord gegeven op de vraag hoe we er voor kunnen zorgen dat ons curriculum nu en in de toekomst voldoet aan eigentijdse eisen, zodat jongeren een stevige basis krijgen voor hun persoonlijk, maatschappelijk en beroepsmatig functioneren.

De onderwijsraad pleit dat “de ontwikkeling van 21ste-eeuwse vaardigheden expliciete aandacht krijgt en een basis wordt geboden voor zelfredzaamheid, zelfsturing en een leven lang leren.” Hieronder volgt een overzicht van 21ste-eeuwse vaardigheden:

1. Digitale vaardigheden

- Instrumentele vaardigheden: het kunnen gebruiken van computers en andere digitale hulpmiddelen.
- Mediawijsheid: het bewust en kritisch gebruiken en produceren van digitale informatie, met aandacht voor privacy, veiligheid en maatschappelijke normen en waarden.
- Informatievaardigheden: op efficiënte wijze gepaste informatie zoeken en selecteren met behulp van digitale middelen.

2. Denkvaardigheden

- Kritisch denken: effectief argumenten en beweringen analyseren en evalueren bij het ontwikkelen van een mening of oplossing.
- Probleemoplossend vermogen: een probleem definiëren en denkstappen maken om het op te lossen.
- Creativiteit: bedenken en ontwikkelen van een idee of product dat vernieuwend en passend is.

3. Intrapersoonlijke vaardigheden

- Metacognitie: kennis over eigen kennis en (leer) vaardigheden, en het monitoren en evalueren van cognitieve (leer)processen.
- Zelfregulatie: het vermogen om doelen te stellen, een relevante strategie te kiezen en te monitoren of het doel bereikt is.
- Ondernemendheid: zoeken en benutten van kansen in de omgeving, initiatief nemen, proactief handelen.

4. Interpersoonlijke vaardigheden

- Communicatie: uitwisselen van informatie, al dan niet met gebruik van digitale hulpmiddelen, zonder ‘ruis’, effectief en duidelijk.
- Samenwerking: gezamenlijk nastreven van doelen, elkaar daarbij betrekken en aanvullen, taken verdelen en talenten onderkennen.
- Sociale & culturele vaardigheden: in uiteenlopende situaties kunnen samen leven, leren en werken met mensen met verschillende achtergrond.

Basis-vaardigheden

Basisvaardigheden zijn vaardigheden die minimaal nodig zijn om als volwassen burger zelfstandig in de samenleving te kunnen functioneren.

Daarbij gaat het vooral om het verrichten van alledaagse taken voor zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie. Basisvaardigheden omvat naast taal en rekenen, ook digitale, sociale, juridische, financiële en gezondheidsvaardigheden.

Standaarden en eindtermen volwasseneneducatie
In de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) worden voor de volwasseneneducatie een drietal basisvaardigheden onderscheiden:

- Taal
- Rekenen
- Digitale Vaardigheden

Het gaat om vaardigheden die minimaal nodig zijn voor sociale redzaamheid, maatschappelijke participatie, onderwijsdeelname en arbeidsparticipatie. Voor elke basisvaardigheid zijn er eindtermen en standaarden die zijn vastgelegd in het referentiekader ve. Het referentiekader dient als leidraad voor het vormgeven van het educatieve aanbod voor laagopgeleide, laaggeletterde en digitaal laagvaardige volwassenen.

De standaarden en eindtermen zijn uitgewerkt in drie niveaus: instroomniveau, 1F en 2F. Per niveau en vaardigheid zijn taken benoemd die volwassenen tegenkomen in het dagelijks leven. De standaarden en eindtermen worden ook gebruikt als meetlat om te bepalen op welk niveau een deelnemer zich bevindt of welk niveau een taal-, reken- en/of digitale taak heeft.

Raamwerk Nederlands als Tweede taal

Voor het inburgeringsonderwijs is er Raamwerk Nederlands als Tweede Taal. Het Raamwerk NT2 onderscheidt vijf vaardigheden (lezen, luisteren, schrijven, spreken, gesprekken voeren) en zes niveaus van taalbeheersing, van beginner tot bijna moedertaalspreker. De niveaus gaan uit van zogenaamde can-do-statements, waarin wordt beschreven wat iemand kan in de betreffende taal. De niveaus heten van laag naar hoog: A1, A2, B1, B2, C1 en C2. Niveau A is van toepassing op basisgebruikers van de taal. Zij kunnen zich in talig opzicht nog niet zelfstandig redden. Wie op B-niveau functioneert, wordt een onafhankelijke taalgebruiker genoemd. Zij kunnen zich wel zelfstandig redden in de nieuwe taal. Wie de taal op C-niveau beheerst, is een vaardige gebruiker. Zij spreken de taal met groot gemak.

 algemeen maatschappelijk niveau

 drempels

Formeel leren, non-formeel leren en informeel leren

De Europese Commissie definieert een leven lang leren als “alle leeractiviteiten die tijdens het leven worden ondernomen met de bedoeling kennis, vaardigheden en competenties te verbeteren.”

Het gaat zowel om persoonlijke ontwikkeling, om het maatschappelijk functioneren als om het functioneren op de arbeidsmarkt en in arbeidssituaties. Daarbij worden drie varianten van leren onderscheiden:

1. Formeel leren

Wat zich in de school afspeelt, wordt met schools of formeel leren aangeduid: intentionele en systematische overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes (doorgaans met de nadruk op kennis), waarbij een leraar als kennisoverdrager optreedt en de lerenden kennisontvanger zijn; dit alles binnen vaste, institutioneel gestructureerde grenzen van leeromgeving en tijd. Formeel leren leidt in de regel tot erkende diploma's en kwalificaties met het oog op een bepaald civiel effect. De grenzen tussen formeel, non-formeel en informeel zijn niet stringent afgebakend, maar lopen vloeiend in elkaar over.

Het Nederlandse onderwijsbestel kent onderstaande vormen van formeel onderwijs:

- Vroegschoolse educatie
- Basis- en speciaal onderwijs
- Voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo).
- Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
- Hoger beroepsonderwijs (hbo)
- Wetenschappelijk onderwijs (wo)
- Volwasseneneducatie (WEB-gefinancierd) en Inburgering

2. Non-formeel leren

Met non-formeel leren wordt intentioneel en systematisch leren bedoeld dat zich in een ander institutioneel verband dan de school afspeelt. Voorbeelden hiervan zijn zowel te vinden in werk- gerelateerde activiteiten, als in op maatschappelijke participatie gerichte activiteiten en in activiteiten die primair gericht zijn op persoonlijke ontplooiing.

Non-formele educatie vindt plaats in:

- Instellingen voor wie het organiseren van non-formele educatie een kernactiviteit is, zoals bibliotheken, volksuniversiteiten, musea, plaatselijke vormingscentra, culturele reisorganisaties, centra voor vorming, training en advies.
- Instellingen waarbij non-formele educatie een belangrijk onderdeel is van het werk, zoals sociaal-cultureel werk, milieuorganisaties, vrouwen- en ouderenorganisaties, zelforganisaties van allochtonen, vrijwilligersorganisaties, vakbonden, patiëntenorganisaties en andere. Het betreft dan zogenaamd ingebouwde educatie: educatie is hier een element van een breder spectrum aan activiteiten.

3. Informeel leren

Met informeel leren wordt het leren bedoeld dat zich, min of meer spontaan, in contexten voordoet die niet expliciet rond leren georganiseerd zijn. Dit kan voor jong en oud op diverse manieren plaatsvinden. Bijvoorbeeld: ruimtelijk inzicht krijgen door hinkelen of spelen op de Nintendo, de beginselen van het koken meekrijgen bij het helpen in de keuken, bij groepsactiviteiten doorkrijgen wat wel en niet acceptabel is, beroepsvaardigheden verwerven door op de werkplek van anderen de kunst af te kijken, inzicht krijgen in andere culturen door deel te nemen aan wijkactiviteiten. Het accent ligt hier op incidentele en toevallige leerervaringen.

Formeel leren	<i>Intentioneel en systematisch leren</i> <i>Gebonden aan wettelijk verankerde eindtermen</i>	<i>Georganiseerd door instellingen/ organisaties</i>
Non-formeel leren	<i>Intentioneel en systematisch leren</i> <i>Niet gebonden aan eindtermen</i>	<i>Georganiseerd door instellingen/ organisaties</i>
Informeel leren	<i>Non-intentioneel en toevallig leren</i> <i>Vrij, niet gebonden aan standaarden</i>	<i>Vindt overal plaats</i>

Interviews

Zuid-Hollandse bibliotheken

Aan een zestal bibliotheekdirecteuren in Zuid-Holland is gevraagd hoe zij invulling geven aan het begrip leven lang leren.

De citaten geven een beeld van hoe er over het onderwerp in de branche wordt gedacht, hoe het binnen de afzonderlijke bibliotheken wordt gepositioneerd, welke programmering er op een leven lang leren wordt aangeboden en wat de wensen voor de toekomst zijn.

Er is gesproken met:

- **Wouter van Heiningen**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Midden-Delfland
- **Renske van Kooij**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Westland
- **Willem van Moort**,
voorzitter raad van bestuur BplusC
- **Nell Schuijff en Rida van Kints**,
resp. directeur-bestuurder en manager Educatie,
collectie en activiteiten Bibliotheek Hoeksche Waard
- **Erna Staal**,
directeur-bestuurder Bibliotheek Gouda
- **Victor Thissen**,
directeur-bestuurder De Boekenberg, Nissewaard

Samenvatting interviews

Hieronder volgen puntsgewijs de belangrijkste uitkomsten van de interviews.

Een leven lang leren is kernfunctie

Alle ondervraagde directeuren zijn het erover eens dat een leven lang leren tot de kernfunctie van de bibliotheek behoort. Veelal is de term leven lang leren opgenomen in het beleidsplan, werkplan en/of het meerjarenplan van de bibliotheek.

Prioritering doelgroepen

De bibliotheek kan niet alles voor iedereen zijn. Bij vrijwel alle bibliotheken ligt de focus op jeugd (0-18) en kwetsbare volwassenen (o.a. laaggeletterden, laagopgeleiden en ouderen).

Vrijwel alle bibliotheken nemen deel aan:

- de Voorleesexpress
- de landelijke programmalijs Kunst van Lezen (BoekStart en de Bibliotheek op school)
- de landelijke programmalijs Bibliotheek en Basisvaardigheden.

Motivatie voor prioritering doelgroepen

De keuze voor jeugd en kwetsbare groepen komt deels voort uit de gemeentelijke opdracht. De focus op jeugd wordt als een goede maatschap-

pelijke investering gezien. Kwetsbare burgers zijn veelal afhankelijk van publieksvoorzieningen. De bibliotheek wordt gezien als een laagdrempelige en veilige publieksvoorziening om kwetsbare burgers te bereiken en te bedienen. De bibliotheek kan op die manier opgevat worden als een publieksvoorziening ter bestrijding van de maatschappelijke ongelijkheid.

Andere doelgroepen

Bibliotheken zijn zich goed bewust van de bevolkingssamenstelling van hun verzorgingsgebied. Naast jeugd en kwetsbare volwassenen richten zij zich op onder meer gezinnen, young professionals en mensen met een hoger opleidingsniveau.

DigiTaalhuis

Vrijwel alle bibliotheken maken deel uit van een plaatselijk of regionaal taalnetwerk. Vrijwel alle bibliotheken hebben een DigiTaalhuis met een breed aanbod op het gebied van digitale vaardigheden (Klik&Tik en Digisterker) en taalcoaching (taalspreekuur, taalcafé en taalmaatjes en WEB-gefinancierde taaltrajecten).

Makerplaatsen

Vrijwel alle bibliotheken hebben een makerplaats

of hebben een makerplaats in voorbereiding.

Collectionering en programmering

Collectionering en programmering worden in vrijwel alle bibliotheken op elkaar afgestemd. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn:

- De bediening van prioritaire doelgroepen (jeugd en kwetsbare volwassenen).
- De bevolkingssamenstelling van het verzorgingsgebied.
- Actuele thema's.
- De landelijke actualiteit en kalender (Boekenweek, Maand van de Geschiedenis, e.d.).
- De plaatselijke actualiteit en kalender (plaatselijke festiviteiten, plaatselijk erfgoed e.d.).
- De verbinding landelijk en plaatselijk.

Inzet vrijwilligers

In hoge mate wordt gebruik gemaakt van vrijwilligers voor het begeleiden van educatieve activiteiten. Het kan daarbij gaan om vrijwilligers die een contract hebben met de bibliotheek als om samenwerking met vrijwilligersorganisaties. Aandachtspunten daarbij zijn:

- Management en aansturing;
- Deskundigheidsontwikkeling;
- Zorg voor de continuïteit;
- Het gegeven dat de inzet van vrijwilligers geen kosteloze zaak is (zoals dat vaak wel door de buitenwereld wordt gezien). Een goede aansturing vergt veel management en professionaliteit;
- Het vinden van een goede balans tussen betaalde professionals en vrijwilligers.

Samenwerking

De bibliotheek is voor alles een netwerkorganisatie. De bibliotheek kan niet bestaan zonder samenwerking met partners uit de sociale, cultureel en onderwijssector. De bibliotheek heeft daarbij veelal een verbindende, faciliterende en makelaarsrol. Vrijwel alle bibliotheken geven aan te functioneren in allerhande samenwerkingsverbanden.

De kracht van het bibliotheekbestel

De bibliotheeksector heeft het voordeel van een krachtig bibliotheekbestel. Op landelijk niveau zijn er de KB en de VOB, op provinciaal niveau de POI's en op gemeentelijk niveau de basisbibliotheken. De bibliotheek is in de haarvaten van

samenleving aanwezig. Dit betekent dat de bibliotheeksector een krachtige speler is op het gebied van een leven lang leren.

Bijdrage aan leercultuur

Mede door de kracht van het bibliotheekbestel is de bibliotheek een knooppunt in de educatieve infrastructuur voor een leven lang leren. De bibliotheek heeft onder meer een brugfunctie tussen formeel onderwijs en non-formeel onderwijs. Voorts is de bibliotheek veelal de plaatselijke spil van de diverse plaatselijke aanbieders van non-formele educatie. Op die manier levert de bibliotheek een vitale bijdrage aan de leercultuur in Nederland.

Financiering

De bibliotheeksector staat er wat betreft financiering beter voor dan een paar jaar geleden. De bibliotheek is evenwel grotendeels aangewezen op gemeentelijke financiering. Daarnaast wordt er een beroep gedaan op allerhande fondsen. De activiteiten op het gebied van basisvaardigen (o.a. DigiTaalhuis) leggen in toenemende mate beslag op de financiële middelen. Financiering vanuit de WEB is veelal niet toereikend en zijn niet structureel, deze moeten elk jaar opnieuw aangevraagd worden. Een directeur oppert dat de mogelijkheid van een ander verdienmodel onderzocht moet worden, waarbij bedrijven en publiek-private organisaties (zorgverzekeringen, woningbouwcorporaties) een bijdrage leveren aan het meer redzaam maken van kwetsbare burgers.

Het meten van maatschappelijke meerwaarde

Het meten van maatschappelijke meerwaarde wordt door vrijwel alle directeurs gezien als een middel om het bibliotheekwerk te legitimeren en maatschappelijk te verantwoorden.

Imago

De meeste directeurs geven aan dat in de buitenwereld de gedachte hardnekkig voorleeft dat de bibliotheek er vooral is voor het uitlenen van boeken. De buitenwereld heeft geen goed beeld wat de bibliotheek allemaal doet en te bieden uit. Het is aan de bibliotheeksector om meer over het voetlicht te brengen wat de bibliotheek allemaal te bieden heeft.

Citaten uit de interviews

**Wouter
van Heiningen**

*directeur-
bestuurder
Bibliotheek
Midden-Delfland*

Visie en beleid

“Een leven lang leren is van je geboorte tot je dood. In de tussentijd ontwikkel je je als mens. Soms meer, soms minder, maar al die tijd kun je terecht bij de bibliotheek.”

“Leven lang leren kun je niet definiëren vanaf 18 jaar of alleen voor hoog- of laagopgeleiden. Het is voor iedereen, altijd en overal. Daarbinnen kun je accenten aanbrengen of een focus bepalen. Onze focus ligt nu vooral bij basisvaardigheden: wellicht een klein onderdeel van wat je leven lang leren kunt noemen, maar wel een heel belangrijk onderdeel.”

“We profileren ons niet expliciet op leven lang leren, maar onze drie programmalijnen – het individu, (educatieve) organisaties en basisvaardigheden – zijn ingebed in de overkoepelde visie dat wij als bibliotheek een organisatie willen zijn die midden in het sociaal-maatschappelijk leven staat.”

“Onze visie is deels uit bezuinigingen voortgekomen en deels uit het inspelen op de behoeften van de gemeente: ‘Hoe kunnen wij als bibliotheek de gemeente helpen met het verwezenlijken van

hun doelen?’ Wij waren mede daardoor een van de eerste bibliotheken die zich meer ging richten op sociaal-maatschappelijke onderwerpen en basisvaardigheden.”

Doelgroepen

“Onze focus ligt op jeugd en minder zelfredzamen. Als we volgend jaar gefuseerd zijn met Vlaardingen, geldt daar hetzelfde. In Midden-Delfland leggen we iets meer de focus richting cultuur. De doelgroep tussen 20-50 jaar, vaak zelfredzame burgers, krijgt wat minder aandacht, deze doelgroep kan terecht bij de bibliotheek om een cursus te volgen of te studeren.”

Programmering

“Voor een hele jonge doelgroep: babylezen, peuterlezen, kleuterlezen, BoekStart, een jaarlijks Peuterfeest. Voor kinderen in de basisschoolleeftijd hebben we programmering rond techniek, natuur, sport en spel in de Maakplaats. Voor volwassenen hebben we relatief gezien weinig activiteiten. Wel hebben we cafés: interactieve bijeenkomsten rondom een thema, zoals een mamacafé, een cittaslowcafé, het tabletcafé. Deze zomer boden we een Kofschipcafé aan: voor iedereen die zijn d's en t's wilde oprispen.

Dat hele ‘veld’ van programmering is wat mij betreft een leven lang leren.”

“We kijken met onze programmering altijd heel goed naar wat nodig is in een gemeente en wat de gemeente wil. Belangrijk effect daarvan is dat de gemeente inmiddels ook weet dat het onderwerp laaggeletterdheid en kwetsbare burgers bij ons in goede handen is. Daarnaast kijken we ook altijd of de programmering past bij de focusdoelgroepen.”

Partners

“We waren één van de eerste bibliotheken in de regio met een Taalhuis, ontstaan uit het Taalfront, een alliantie, gericht op het verlagen van laaggeletterdheid, tussen verschillende lokale partners, zoals het roc, de Voedselbank, The Lions, Vluchtelingenwerk en de bibliotheek.”

“Als we een idee hebben, kijken we eerst met wie we dat samen kunnen gaan doen. We doen bijna niets meer alleen. Als je je openstelt als bibliotheek voor samenwerken is er veel te winnen.”

“In de regio hebben we veel technische bedrijven die weten dat ze in de toekomst te weinig personeel zullen kunnen vinden. Die bedrijven investeren in jonge kinderen en techniek en zijn prima partners voor onze Maakplaats.”

Good practice

“Waar wij, in de regio, maar ook landelijk, goede kritieken op krijgen en ons op onderscheiden, is onze inzet voor de bestrijding van laaggeletterdheid en de focus op basisvaardigheden. Onze expertise wordt gevraagd door collega’s voor de opzet van Taalhuizen. Als wij als bibliotheek nieuwe ideeën en impulsen kunnen opdoen omdat onze collega’s breder worden ingezet, is dat een win-winsituatie. We hebben gepioneerd en ik heb het idee dat we nog steeds voor de troepen uitlopen. Daar ben ik wel trots op.”

Financiering

“Onze bibliotheeksubsidie is sinds de bezuiniging in 2010 op hetzelfde niveau gebleven. Alles wat we daarna hebben gedaan komt uit andere potjes: fondsenwerving, andere potten van de gemeente en inkomsten uit het bedrijfsleven en verhuur.

Veel kleine potjes geven iets meer ruimte. Ik zeg vaak: ‘Wat wij aan geld te kort hebben, hebben we over aan creativiteit.’”

Collectionering

“We programmeren niet expliciet op leven lang leren, de collectie is op de bevolking van de gemeente afgestemd en op de vraag van de klant en de doelgroepen.”

Toekomst

“De bibliotheek moet in de haarvaten van een stad of gemeente zitten, daar vind je de mensen die baat kunnen hebben bij je aanbod. Heel veel samenwerken, heel goed duidelijk maken wat je te bieden hebt, zodat je via samenwerkingspartners de boodschap kunt overbrengen en zij mensen naar je toe gaan geleiden. Ik vind het de uitdaging van de bibliotheek om wat wij doen en waarom we het doen zo veel mogelijk onder de aandacht te brengen bij een zo groot mogelijk groep.”

“Zet het gebouw aan sich in dienst van de functie van de bibliotheek. Als je het hebt over leven lang leren zet dan geen megalomane architectonische paleizen neer. Houd de menselijke maat. Zorg dat mensen zich prettig voelen om naar binnen te lopen.”

Wensen

“Een fundering voor het begrip leven lang leren. Gemeenten willen steeds meer weten wat het effect is van wat de bibliotheek doet. Kaders en begrippen kunnen helpen om te laten zien hoe we er invulling aan geven. Zo draagt het ook bij aan het laden van ‘De Bibliotheek maakt je rijker’. Dat zou ik een enorme plus vinden. Want als ik ergens achtersta, dan is het dat motto.”

Renske van Kooij

directeur-
bestuurder
Bibliotheek
Westland

Visie en beleid

“De bibliotheek stimuleert de ontwikkeling en zelfredzaamheid van alle Westlanders door, in samenwerking met haar partners, een educatief en ontspannend programma aan te bieden dat inspireert, stimuleert en ondersteunt bij de persoonlijke ontwikkeling. Dit om op een goede en prettige manier mee te kunnen (blijven) doen in onze snel veranderende samenleving.”

“Persoonlijk zou ik willen dat als je geboren wordt, je lid wordt van de bibliotheek en dat als je dood gaat, de bibliotheek weer afscheid van je neemt. De bibliotheek als levenslange professionele partner van iedere inwoner op het gebied van leven lang leren.”

“Leven lang leren is expliciet onderdeel van onze strategie, die we hebben opgedeeld in drie programmalijnen: basisvaardigheden, leven lang leren en kennis maken en delen.”

Doelgroepen

“We hebben de doelgroepen van de leven lang leren-lijn opgedeeld: jeugd van 7 tot 17 jaar en volwassenen vanaf 18 jaar. Onze eerste programmalijn bestaat uit het aanbod basisvaardigheden. Preventief voor de jeugd in de leerlijn 0-12 en curatief voor de volwassenen binnen het DigiTaalhuis.”

Programmering

“Overkoepelend kun je zeggen dat ons leven lang leren-aanbod zich voornamelijk afspeelt in het non-formele, voor een doelgroep vanaf een jaar of zeven.”

“Voor de jeugd zetten we in op CoderDojo's, workshops om digitale geletterdheid te bevorderen:

programmeren, websites bouwen, apps ontwikkelen, programma's en games maken. Verdieping bieden we in de workshops die worden gegeven in ons BiebLab, de Maakplaats in 's-Gravenzande: dé plek waar iedereen kennis kan maken met nieuwe technologie. We hebben 3D-printers, virtual reality-brillen en robots. Ook ontvangen wij scholen in het BiebLab, om onderzoekend en ontdekkend te leren.”

“De leven lang leren-programmering voor volwassenen richt zich op mediawijsheid, workshops, activiteiten en cursussen. Begin 2018 zijn we gefuseerd met Volksuniversiteit Westland. De afgelopen jaren werkten we al nauw samen. Het bestuur van de Volksuniversiteit wilde stoppen met de organisatie van de cursussen. Wij zijn met het bestuur in gesprek gegaan en hebben gezamenlijk besloten dat we het aanbod van de VU niet voor het Westland verloren wilden laten gaan. Wij bieden nu de cursussen aan, die uiteenlopen van yoga tot technologie, van Chinees tot keramiek maken. Het blijkt een behoorlijke uitdaging maar inmiddels hebben zich weer duizend mensen ingeschreven op een cursus naar hun keuze, daar doe je het dan voor!”

Partners

“We zoeken actief naar partnerships, ik geloof niet in de bibliotheek op een eilandje, maar als een serieuze partner in de samenleving. Een partner die mensen verbindt en die actief bijdraagt aan de realisatie van de gemeentelijke doelstellingen. De weerstand die je als bibliotheek ondervindt wanneer je je op ander gebied begeeft, heb ik wellicht onderschat. Het is mijn persoonlijke uitdaging om daarover het gesprek aan te gaan met andere organisaties en met elkaar de kansen te zien voor de samenleving.”

“We werken samen met vrijwilligers en veel organisaties in het Westland, Patijnenburg, GGZ, Cultuurweb, theater, welzijn, de gemeente etc. Het aantal cultuur- en welzijnspartners groeit iedere dag. Bij het bedrijfsleven ligt onze uitdaging. Onlangs zijn we gestart met taallessen aan NT2'ers bij een uitzendbureau. Veertig lessen van drie uur en een mooie uitdaging, nu al zorgt het voor extra aanvragen door andere organisaties.”

“Organisaties als KBO pakken podium in de bibliotheek door het aanbieden van hun spreekuren. Het liefst heb ik dat mensen/organisaties ons zelf benaderen om iets te doen te doen in de bibliotheek, om de vloer te gebruiken. Meestal zeggen we ja, mits het ook voor anderen toegankelijk is. Dus niet in een zaaltje, maar op de vloer.”

“In De Lier werden we benaderd door een logopedist, die vroeg of ze een zaaltje mocht huren. Wij hebben de voorwaarde gesteld dat ze eens per maand een lezing of inloopsprekuur verzorgt voor bezoekers. Dat biedt meerwaarde!”

“Voor BiebLab werken we samen met ISW, een scholengroep uit de regio. Zij hebben een groot techlab, met onder andere lasersnijders. Daar zijn wij toen op af gestapt en zijn het gesprek aangegaan. Zij hebben een prachtig lab en kennis, wij de markt. De bibliotheek zorgt nu dat hun workshops vol zitten en de studenten van ISW hebben workshops voor ons BiebLab ontwikkeld.”

Good practice

“Op het gebied van leven lang leren ben ik heel trots op BiebLab. Er staan jongetjes van een jaar of elf op de stoep te wachten tot de bibliotheek opengaat. Wie wil dat niet, een rij voor zijn pand, nog voor de bieb opengaat?”

“Wat ik heel leuk vind, is dat we het lef hebben gehad om de fusie met de Volksuniversiteit aan te gaan. We boden al wat cursussen aan, maar de hoeveelheid cursisten en de grootte van het aanbod is nieuw én we kregen een nieuwe cursuslocatie. We zijn een vol jaar in gesprek geweest, dat was echt een heel psychologisch proces met vrijwilligers die de VU al twintig jaar runden, een stap vooruit en twee terug. Maar met succes: we bieden honderddertig cursussen aan.”

Financiering

“De collectie die we extra inkopen op basis van de programmering gaat gewoon van het collectiebudget. Door op een andere manier met de aankopen om te gaan creëren wij extra ruimte. De programmalijs leven lang leren heeft aparte budgetten, onderverdeeld in een stuk voor volwasseneneducatie en speciale potjes voor acties rondom de Boekenweek of andere campagneweeken. En BiebLab wordt deels gesponsord door het bedrijfsleven.”

Collectionering

“We kijken steeds beter naar de programmering en of hoe we daarop kunnen aansluiten met onze aanschaf. Wat past er bij elkaar, wat staat er qua programmering op de planning en waar kan ik mijn collectie op aan laten sluiten? Het vereist veel interne afstemming om te weten waar verschillende afdelingen en collega's mee bezig zijn.”

Toekomst

“We zouden het aanbod graag meer willen verspreiden over verschillende locaties, zodat je overal op verschillende tijden meer activiteit krijgt. Onze ambitie is om samen met anderen nieuwe dynamische ontmoetingsplekken te creëren, waar de verschillende doelgroepen elkaar kunnen ontmoeten, ondersteunen en inspireren. Laagdrempelige plekken waarbinnen we mensen kunnen verleiden om hun netwerk te vernieuwen en te versterken.”

Wensen

“De bibliotheek als professionele partner voor de samenleving gedurende belangrijke levensfasen. Een organisatie waar je naartoe gaat als je informatie nodig hebt op het moment dat er iets verandert in je leven, bijvoorbeeld bij geboorte, achttien worden, kinderen het huis uit, de overgang, met pensioen. Een plek die mensen ondersteunt wanneer nodig, voordat er zorg of welzijn aan te pas hoeft te komen. Een plek waar je wilt zijn om jezelf te verrijken en je netwerken te versterken.”

Willem van Moort

voorzitter
Raad van Bestuur
BplusC

Visie en beleid

“BplusC is een fusieorganisatie van twee bibliotheken, twee volksuniversiteiten, een muziekschool, een poppodium en een dansschool. Wij zijn als organisatie anders dan reguliere bibliotheken en ook een leven lang leren ligt bij ons anders. Toen we tien jaar geleden begonnen, lag leven lang leren bewust ten grondslag aan hoe wij de organisatie hebben ingericht.”

“We hebben een zesde functie naast de vijf kernfuncties uit de Wsob gezet: het zelf doen. Wij vinden dat je niet alleen kennis moet maken met kunst en cultuur, maar dat je het ook zelf moet doen. Op die manier geven wij invulling aan alles wat we doen: niet alleen kijken naar kunst en cultuur, maar ook doen.”

“Onze missie is samen te vatten in drie woorden: kennis, kunst en contact. Alles wat we doen moet passen bij die drie woorden.”

“Onze visie is dat BplusC zich inzet om het leven van alle inwoners van de regio Leiden actief te verrijken met kunst, cultuur en kennis. Kinderen en volwassenen stimuleren om zich te ontwikkelen tot actieve, zelfstandige, creatieve, kritische en genuanceerde mensen in onze nog complexer worden de samenleving.”

Doelgroepen

“Alle inwoners van de regio Leiden, van 0 tot 100. Wat je mensen moet leren binnen het thema leven lang leren is creatief denken. Wij geloven dat kunst en wetenschap elkaar versterken en waar het om gaat, is creativiteit.”

Programmering

“Ons werkgebied strekt zich uit van Wassenaar tot Hillegom en in ieder gemeente doen we iets anders. De ene gemeente laat ons onze gang gaan, de andere gemeente geeft zelf meer de focus aan. De accenten liggen overal anders. In Leiden doen we alles, maar in een aantal van onze gemeenten zit een bibliotheekorganisatie en dan bieden wij geen biebfunctie aan. We concurreren niet met een collega. Zaken die zij niet aanbieden, doen wij. Een mooi voorbeeld is kunst- en cultuureducatie op de basisschool, er is hier in de regio geen bibliotheek die dat doet, dus dat doen wij.”

“We bieden Bibliotheek op School aan, programma’s voor 21st-eeuwse vaardigheden, hebben een i-Lab gebouwd en geven buiten- en binnenschoolse lessen. In Leiden zitten we op iedere school, in de buitengebieden op ongeveer de helft. Scholen nemen bijvoorbeeld een cultuurpakket bij ons af, met een doorlopende leerlijn van groep 1 tot groep 8, met alle kunstdisciplines: van muziek, dans, tekenen en schilderen tot creatief schrijven. We hebben docenten in dienst en er zijn scholen die vakleerkrachten bij ons inhuren.”

“Voor volwassenen hebben we een Taalhuis, een taalcafé, maar ook taalcursussen en debatten. We werken samen met de universiteit, bieden meer dan dertig taalcursussen aan en professoren komen hier, op de vloer van de bibliotheek, iets vertellen over het onderzoek dat ze doen. Wij zijn de meest laagdrempelige organisatie van de stad en kunnen ervoor zorgen dat de universiteit een breed publiek bereikt, dat wetenschap een breed publiek bereikt.”

Partners

“Partnerschappen zijn heel erg belangrijk voor ons. We doen in principe niets dat anderen ook al doen. Ik vind het ook niet de taak van een organisatie als de onze om te concurreren met gemeenschapsgeld. Dus wij versterken, koppelen organisaties aan elkaar, helpen organisaties elkaar te vinden. Dat vinden we heel belangrijk: zorgen dat we die makelaarsfunctie hebben. Een soort hub. Er zijn bijna geen partners in de stad waar we niet mee samenwerken.”

Good practice

“Onze best practice op het gebied van leven lang leren vind ik dat het inhoudelijk vrij natuurlijk is ontstaan. De verschillende organisaties die door de fusie werden samengebracht hebben we echt inhoudelijk gekoppeld: bijvoorbeeld de rijke historie van de muziekschool aan de bibliotheekdienst. Als ouders het BoekStart-koffertje komen ophalen, zit er bij ons ook een flyer in voor Muziek op Schoot. En het i-Lab valt onder de innovatieafdeling, maar zit in de bibliotheek. In het i-Lab brengen we naast techniek ook veel kunst in. Dat kan bij ons niet anders.”

Financiering

“Structurele en incidentele subsidies en eigen verdiensten bijvoorbeeld uit verhuur, lessen en cursussen.”

Toekomst

“Ik denk dat de standalone bibliotheek ophoudt te bestaan. Dan zouden er weleens twee stromingen kunnen komen: een bibliotheek die gaat doen wat wij nu doen, of een bibliotheek die veel meer de zorgkant opgaat. Wij hebben een BplusC in de zorg en uitleenpunten in de zorg, maar het is niet onze kerntaak.”

“Toen we begonnen met de fusie, namen we veel partijen over, maar dat wordt steeds minder belangrijk. *Big is beautiful* is niet meer de trend, we worden steeds meer netwerkorganisatie waar in iedereen zijn eigen ding kan blijven doen. Als netwerk kun je meer, versterk je elkaar. Probeer het met elkaar te doen. Want het gaat erom zo veel mogelijk te zorgen dat mensen mee kunnen blijven doen in de moderne tijd. Daarop moet je niet concurreren.”

“We hebben één miljoen bezoekers per jaar, er is geen andere organisatie in de stad die dat heeft. Wat wij in de toekomst nóg veel meer gaan doen is de partnerschappen uitbreiden, wij willen onze partners in contact kunnen brengen met die bezoekers.”

Nell Schuijff en Rida van Kints

directeur-
bestuurder
en manager
Educatie, collectie
en activiteiten
Bibliotheek
Hoeksche Waard

Visie en beleid

“Iedereen krijgt met een aantal belangrijke instanties te maken in het leven: school, werkgevers. Maar dat zijn allemaal contacten die tijdelijk zijn. De bibliotheek, of je nou 50 bent of 85, is er altijd. Daar kun je altijd terecht. Een constante in het leven.”

“In samenhang met een leven lang leren is onze visie het zorgen dat iedereen mee kan doen aan de samenleving, op gebied van zelfredzaamheid, persoonlijke ontwikkeling, participatie en sociale cohesie. Voor de een zal dat zijn: een zetje naar de basisvaardigheden en voor een ander zal dat een zetje zijn om meer plezier uit het leven te halen, bijvoorbeeld door een lezing of een cursus of ander stukje persoonlijke ontwikkeling. De bibliotheek fungeert als sociale lijm ten dienste van deze samenleving.”

“Ook onze bedrijfsvoering is gericht op een leven lang leren. Zo nemen we vrijwilligers aan die ons wellicht iets meer energie kosten, maar die wel, door zich voor ons in te zetten, een zetje richting maatschappelijke activatie of de arbeidsmarkt krijgen. En onze mediacoaches geven naast voorlichting aan publiek ook voorlichting aan onze medewerkers, omdat we willen dat ook intern iedereen blij blijft. Ook dat is een leven lang leren.”

“We hebben onze dienstverlening opgedeeld in vier programmalijnen, waarvan ‘persoonlijke ontwikkeling en een leven lang leren’ er één is. Dat is expliciet vastgelegd in het beleidsplan. De doelstellingen van de programmalijn leven lang leren zijn het faciliteren van leren en persoonlijke ontwikkeling, het stimuleren en faciliteren van

kennisuitwisseling en het bijdragen aan sociale cohesie door ontmoeting en verbinding te faciliteren.”

Doelgroepen

“Alle inwoners van de Hoeksche Waard, de hele gemeente, maar extra aandacht voor 0-12 jarigen en maatschappelijk kwetsbaren (zowel leden als niet-leden), bijvoorbeeld laaggeletterden, eenzame of minder mobiele ouderen, nieuwkomers, werkzoekenden, digibeten etc.”

Programmering

“Ons aanbod op informeel leren is heel divers. Dat gaat van taal- en leesbevordering, de bestrijding laaggeletterdheid tot lezingen en cursussen digitale vaardigheden. We hebben alle aanbieders in de regio in kaart, dus als wij het zelf niet kunnen dan ‘plukken we iemand uit het netwerk’. Onze medewerkers komen veelal uit de Hoeksche Waard, dus zij hebben veel feeling met wat er leeft.”

“Ons ideaalbeeld is dat er in iedere vestiging, iedere dag, heel veel activiteiten zijn. Altijd, iedere dag, op een vast tijdstip, inloop voor koffie en heel veel uurtjes programmering. Meer inspiratieruimten gericht op voorlichting, ontmoeting en debat. En dicht bij huis voor de klant.”

Partners

“We werken zo veel als mogelijk samen met lokale organisaties. We hebben zo veel samenwerkingspartners dat we altijd wel weten wat er speelt en wie ons kan helpen bij het tot stand brengen van een bepaald idee. We werken samen met alle historische verenigingen uit de regio, Welzijn, Pameijer, Humanitas, scholen, o.a.

zorginstellingen, muziekscholen. We voeren al zo'n zes jaar het landelijk stimuleringsprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit uit. In nauwe samenwerking met lokale aanbieders van kunst en cultuur maken leerlingen van het basisonderwijs kennis met diverse culturele disciplines zoals muziek, dans, theater, beeldende kunst en lezen/literatuur. Onze cultuurmedewerker werkt hiervoor nauw samen met allerlei cultuurpartijen."

"Alles rond historie van de Hoeksche Waard is een succes. Samen met alle historische verenigingen en het Streekmuseum zitten we in een werkgroep. De programmering is heel divers: van fietstochten tot een film over hoe het vroeger was."

"Sinds vorig jaar geven we ook lezingen muziekgeschiedenis, in samenwerking met welzijn Hoeksche Waard. Zij hebben, net als ons, een ontmoetingsfunctie. Wij hebben ook een meer informatieve taak dus dat is een goede match om samen iets op te zetten. En we zoeken er dan een derde partij bij die de inhoud kan verzorgen."

Good practice

"Ik ben heel trots op de ouderavonden op basisscholen. In samenwerking met Jongerenwerk geven onze mediacoaches sinds twee jaar voorlichting over veiligheid op social media. Voor ouders en kinderen apart. Ze krijgen afzonderlijk dezelfde informatie. Zo voelen beide partijen zich veilig om vrijuit te praten, maar kunnen ze er thuis aan de keukentafel wel samen verder over spreken."

"Twee jaar geleden waren we naar rato koploper met het gemiddelde aantal uitleningen van e-books per lid. Dat vond ik heel bijzonder, omdat in ons werkgebied de gemiddelde leeftijd hoog is. We hebben echt actief ingezet op een programmering om te ondersteunen bij het gebruik van tablets of e-readers en dat heeft dus gewerkt. Er zit veel tijd in, maar het levert op."

Financiering

"Het leven lang leren-beleid wordt grotendeels uit de reguliere subsidie gefinancierd, maar soms ook uit incidentele subsidies en waar mogelijk zetten we de WEB-gelden in. We gaan regelmatig bij fondsen en de gemeente op zoek naar potjes, maar het geld binnenhalen blijft lastig."

Collectionering

"Wat ik een mooie ontwikkeling vind, is dat het niet meer alleen om boeken gaat, maar dat het steeds meer multimediaal wordt. We zetten eigenlijk alle middelen in om constant van een thema of programmering ondersteunen."

Toekomst

"De bibliotheek gaat een steeds belangrijkere rol spelen in leven lang leren. De bibliotheek is zeer laagdrempelig, iedereen is welkom, en de bibliotheek is de enige plek waar je echt je leven lang binnen kunt lopen. Van docenten en werkgevers neem je afscheid, maar bij de bibliotheek blijf je welkom."

Wensen

"Er is een wereld te winnen om mensen breder bekend te maken met het feit dat de bibliotheek meer biedt dan alleen boeken. Zowel bij inwoners, maar ook bij de politiek en partners. We geven regelmatig voorlichting om duidelijk te maken wat wij als bibliotheek allemaal doen en het verbaast me dat stakeholders dat echt nog niet allemaal weten. Met heel de branche moeten we daaraan werken."

"Mensen die voor het laatst in hun jeugd bij de bibliotheek zijn geweest, weten echt niet wat de bibliotheek van vandaag allemaal te bieden heeft. Het promoten van nieuwe programma's is leuk en mooi, maar je moet allereerst zorgen dat helder wordt dat de bibliotheek in haar algemeenheid zo veel meer te bieden heeft."

**Erna
Staal**

*directeur-
bestuurder
Bibliotheek
Gouda*

Visie en beleid

“Leven lang leren is het fundament van ieders bestaan en een goede bibliotheekvoorziening is daarbij van essentieel belang. Leven lang leren voor iedereen is synoniem voor alles waar het bij de bibliotheek om draait en staat centraal in het bedrijfsplan. Het is de kapstok waaraan alle activiteiten van de bibliotheek zijn opgehangen.”

“Wij dagen mensen uit het beste uit zichzelf te halen door te lezen en te blijven leren gedurende het hele leven. Maar ook door te dromen over nieuwe werelden en de blik te verruimen. Wij delen onze mensen en collecties, onze kennis en connecties en bieden daarmee iedereen van 0 tot 100 jaar een venster op de wereld.”

“De bibliotheek dient de hotspot in Gouda te zijn voor een leven lang leren. Een centrale plaats in het publieke gemeenschapsleven.”

“Taal en verhaal staat centraal bij ons. Als je als bibliotheek breed en duidelijk aanwezig bent in de wijk en onderdeel bent van netwerken en lokale infrastructuur (bewonersgroepen, scholen, consultatiebureaus, seniorenflats), biedt dat kansen voor een steeds diepere verankering van taal en verhaal in ieders leven. Die aanwezigheid kan variëren van fysieke kinderbibliotheken tot leestafels in buurtservicecentra, van LEGO programmeren voor kleuters tot leeskringen voor kwetsbare senioren.”

Doelgroepen

“De bibliotheek moet er voor iedereen zijn. Jeugd en kwetsbare volwassenen zijn primaire doelgroepen. Zo kunnen laaggeletterden en anderstaligen terecht in het DigiTaalhuis. Er is daarbij een goede samenwerking met

vrijwilligersorganisaties als Humanitas en de Stichting Taalontmoeting Gouda.”

“Tegelijkertijd willen we in de Chocoladefabriek aantrekkelijk blijven voor de niet-kwetsbaren, zoals de hoger opgeleide young professionals, waarvan er in Gouda relatief veel zijn. Ze studeren aan Hogeschool of Universiteit, of starten met gezin en werk. Voor hen had de bibliotheek nog niet iets speciaals te bieden. Daar is dit jaar verandering in gekomen doordat we in de nieuwe programmering augmented en virtual reality een belangrijke plaats hebben gegeven. Ook willen we een betere integratie van de digitale mogelijkheden die de bibliotheek biedt en willen we deze doelgroep binden aan de bibliotheek door aanbod aan te bieden specifiek gericht op jonge ouders en young professionals, door studie- en werkplekken te faciliteren en literaire activiteiten en cursussen aan te bieden.”

Programmering

“Gouda is een hightechstad. Daar willen we bij de bibliotheek op inspelen. Er is een plan in de maak om de tweede verdieping voor een techniek-werkplaats, een maakplaats, te bestemmen. De primaire doelgroep zijn middelbare scholieren, maar ook andere doelgroepen zijn welkom zoals ouders en jongere kinderen. We werken hierin samen met Federatie Brede School en Gouda FM.”

“We bieden zelf een breed cursusaanbod, met onder meer taalcursussen (Spaans, Frans) voor ouders én kinderen en cursussen typen.”

“We bieden geen BoekStart aan. Wel zijn er kinderbibliotheken op scholen en in buurtcentra en is de VoorleesExpress actief. Verbinding met de wijken is van belang. Dit gebeurt onder meer

door kinderbibliotheken. De bibliotheek dient laagdrempelig en dicht bij de burgers te zijn. Dit geldt vooral voor de laagopgeleide en kwetsbare burgers. Vandaar dat er intensieve samenwerking is met de buurtcentra.”

Partners

“Voornamelijk aanbieders van non-formeel aanbod, zoals de VoorleesExpress en Seniorweb, maar we werken ook samen met het streekarchief Midden-Holland, zij zijn gehuisvest in de Chocoladefabriek, Cultuurhuis Garensponnerij en de Volksuniversiteit.”

“Bibliotheekwerk en de ondersteuning van leven lang leren vragen deskundigheid en professionaliteit op hbo-niveau en hoger. De inzet van vrijwilligers is zeer waardevol en we erkennen dat de hoeveelheid activiteiten van de bibliotheek onmogelijk gerealiseerd kan worden zonder de betrokkenheid en de inzet van vrijwilligers, maar zij kunnen niet de taken van professionele medewerkers overnemen. Je kunt niet alles aan vrijwilligers overlaten. We hebben nu in totaal zo'n zestig vrijwilligers 'in dienst'.”

Good practice

“Speciaal voor iedereen die verbonden is aan het Taalhuis organiseerden we deze zomer de Taal-zomer. Heel veel gratis activiteiten zoals een zomerleeskring voor ouderen én kinderen, familiebios (een film voor het hele gezin), computerinloop, een stadswandeling, culinaire activiteiten...”

Financiering

“Het Taalhuis legt een groot beslag op de financiële middelen van de bibliotheek. Dit betekent dat er minder geld kan naar andere activiteiten. Er is zo veel belangstelling voor het Taalhuis, dat het nog aanzienlijk verder uitgebouwd kan worden, maar dat zou dus wel ten koste gaan van andere activiteiten. Er zullen keuzes moeten worden gemaakt en daarbij is het van belang wat de wensen van de gemeente zijn.”

“Door laaggeletterdheid gezamenlijk, met partners, aan te pakken – met de bibliotheek als spin in het web – bouwen we aan een mooier, sterker en inclusiever Gouda. De eerste stappen zijn gezet, onder meer door een reservering voor

laaggeletterdheid vanuit de armoedegelden. In de komende jaren zal voor een structurele en succesvolle aanpak noodzakelijk zijn dat laaggeletterdheid als apart beleidsdomein wordt erkend. Daarbij hoort een structurele uitbreiding van de financiële ruimte.”

“Doordat we actief zijn op het gebied van fondsenwerving zijn er aanvullende inkomsten. Maar de fondsenwerving vergt ook heel veel inspanning en de kosten wegen niet altijd tegen de baten op.”

“Daarnaast proberen we verbindingen tot stand te brengen tussen de bibliotheek, partners in de Chocoladefabriek en commerciële en ideële bedrijven ten behoeve van alternatieve geldstromen.”

Collectionering

“Het is belangrijk om collectiebeleid en programmering op elkaar af te stemmen. We timmeren de jaarlijkse programmering niet helemaal dicht, maar houden ook ruimte open voor actualiteiten die zich plots voor kunnen doen, om zo in te spelen op zowel de landelijke actualiteit als op de actualiteit in Gouda.”

Toekomst

“Taal blijft het fundament van onze 21ste-eeuwse samenleving, maar neemt nieuwe vormen aan: van spreektaal naar programmeertaal. We willen ervoor zorgen dat iedereen in Gouda, maar vooral ieder kind, goed toegerust wordt met kennis en vaardigheden voor de komende eeuw.”

Wensen

“De bibliotheeksector/branche moet er beter in slagen om voor het voetlicht te brengen wat de bibliotheek allemaal te bieden heeft. Dat iedereen er terecht kan met welke vraag dan ook. Hierin ligt zowel een taak op landelijk (KB en VOB), provinciaal (POI's) als lokaal niveau.”

Victor Thissen

*directeur-
bestuurder
De Boekenberg,
Nissewaard*

Visie en beleid

“Leven lang leren staat hoog op onze agenda. Vorig jaar hebben we een visie op een leven lang leren ontwikkeld. Een van de belangrijke aspecten van onze visie is dat we een belangrijke rol willen spelen in het stimuleren en faciliteren van de ‘leercultuur’ hier in de stad. De bijdrage van de bibliotheek aan de lokale leercultuur is essentieel. De bibliotheek is bij uitstek de plek waar je jezelf kunt ontwikkelen.”

Doelgroepen

“Het accent ligt op de jeugd en kwetsbare volwassenen. De belangrijkste doelgroep van de bibliotheek voor een leven lang leren zijn de laagopgeleiden, maar de uitdaging is om deze groep te bereiken en te bedienen. Nissewaard heeft relatief veel laagopgeleide inwoners, werkzaam in de transport, logistiek of de haven. Relatief veel jongeren kiezen voor een beroepsopleiding. Voor deze doelgroep is relatief weinig aanbod, en een leven lang leren is voor hen geen vanzelfsprekende zaak. Maar de bibliotheek is laagdrempelig, biedt non-formele educatie en is daarmee bij uitstek een geschikt instituut om deze doelgroep te bereiken en te bedienen.”

“Voor hoogopgeleiden is een leven lang leren meer een vanzelfsprekende zaak. Buiten de bibliotheek is veel aanbod te vinden van allereerste onderwijsaanbieders. Hoogopgeleiden weten de weg naar cursussen makkelijker te vinden, en zijn bereid daar zelf of via hun werkgever voor te betalen.”

“De focus van de bibliotheek op basisvaardigheden voor laagopgeleiden heeft de meeste maatschappelijke meerwaarde. Maar het rendement van de nieuwe educatieve functie van

de bibliotheek dient wel beter zichtbaar gemaakt te worden.”

Programmering

“Vanwege het belang van educatie en de rol van de bibliotheek binnen het sociale domein, is enkele jaren terug het team Educatie en Sociaal Domein geformeerd, inmiddels bestaat het uit acht medewerkers. We bieden een rijk geschakeerd aanbod aan: de Bibliotheek op school aan, de Talententrein (workshops voor kinderen van 8-12), we hebben het DigiTaalhuis en organiseren diverse cafés (Mamacafé, Scheidingscafé, LEGO-café) en zoeken de samenwerking met het voortgezet onderwijs. Op het gebied van 21ste-eeuwse vaardigheden organiseren we diverse activiteiten zoals een techniekfestival, een driedaags robotkamp en CoderDojo's. Voor de kwetsbare burgers zijn er tal van spreekuren in samenwerking met maatschappelijke dienstverleners.”

“We hebben ook een Startup Academy voor startende ondernemers, bijeenkomsten waarbij de focus ligt op kennisoverdracht maar waar ook ruimte is voor ontmoeting.”

“Met de gemeente en een grote welzijnsorganisatie in de stad starten we momenteel de Vrijwilligers Academie Nissewaard op. Gericht op delen van kennis, volgen van cursussen en trainingen, uitwisselen van ervaringen en ondersteunen en professionaliseren van vrijwilligersorganisaties. Ook een vrijwilligerscafé gaat daar van uitmaken. In de toekomst willen we ook lezingen en presentaties gaan aanbieden, georganiseerd door vrijwilligers. De eerste reacties zijn positief.”

Partners

“Een mooi voorbeeld van een samenwerking tussen bibliotheek, gemeente, bedrijf, Stichting Lezen & Schrijven is de samenwerking met Reinis, een afvalinzamelings- en reinigingsbedrijf. Het bedrijf motiveert en enthousiasmeert alle medewerkers om te werken aan hun basisvaardigheden en investeert tijd en geld in het project. De medewerker sociaal domein van de bibliotheek is projectleider en verzorgt de intake, adviseert over trajecten, ontwikkelt trajecten en levert gecertificeerde docenten. Stichting Lezen & Schrijven denkt mee en adviseert in het project. Gemeente Nissewaard denkt mee met betrekking tot een passend aanbod in de stad en is eindverantwoordelijk voor de besteding van de WEB-gelden.”

“Daarnaast werken we veel samen met maatschappelijke partners om spreekuren te verzorgen: Belastinghulp, Rechtshulp, Taalhulp, Computerhulp, Budgetinloop, spreekuur van de gemeentelijke ombudsman.”

Good practice

“De Boekenberg is een van de initiatiefnemers van het project de Gratis Bieb. Deze zomer hebben wij een eerste stap gezet. Jongeren in de leeftijd van 18-30 kunnen een gratis basisabonnement afnemen. Het aantal abonnementen in die leeftijdsgroep stijgt significant. Daarnaast hebben we ook de gratis ledenpas ingevoerd, voor inwoners die gebruik maken van onze dienstverlening, zoals bijvoorbeeld de spreekuren of de activiteiten in het DigiTaalhuis, maar verder geen boeken lenen. Ook die groep stijgt. Een gratis basisabonnement voor iedereen, dat is de richting die we op willen. Volgens ons kan dat een stevige impuls geven aan de ontwikkeling naar een maatschappelijke, educatieve bibliotheek.”

Financiering

“De ontwikkeling van de leven lang leren-functie binnen de sector kan de basis vormen voor een nieuw verdienmodel. Niet de bibliotheek in de makelaars- en verbindende rol, maar de bibliotheek ook als ontwikkelaar en aanbieder van educatietrajecten. Daarbij hoeft de bibliotheek niet alle deskundigheid in huis te hebben, maar kunnen we deze ook inkopen, zoals dat ook nu al soms het geval is.”

“De bibliotheeksector is op dit moment vooral afhankelijk van gemeentelijke subsidies. Daar zit heel weinig rek in. Op het gebied van leven lang leren zou samenwerking moeten worden gezocht met grotere regionale en landelijke partijen zoals het Leerwerkloket, UWV, zorgverzekeringen en grote landelijke uitvoeringsorganisaties. Via de bibliotheek kunnen deze stakeholders de doelgroepen voor een leven lang leren bereiken, wat nodig is voor zelfredzaamheid en participatie.”

Toekomst

“De bibliotheeksector is een sterke sector met een lokale, provinciale infrastructuur. In vrijwel alle gemeente is er een bibliotheek, en er is provinciale en landelijke ondersteuning. De bibliotheeksector heeft daarmee een plus voor op bijvoorbeeld het welzijnswerk waar een dergelijke infrastructuur niet meer bestaat. De kracht van de sector kan in de toekomst wellicht nog beter benut worden. De bibliotheeksector heeft laatste jaren veel aan assertiviteit en zichtbaarheid gewonnen, maar in de toekomst kan het nog beter.”

Wensen

“Het beeld van het publiek over de bibliotheek is aan het veranderen. Steeds meer mensen krijgen in de gaten dat we veel meer doen dan boeken uitlenen. Dat is een zeer goede ontwikkeling.”

Slotbeschouwing

De idee van een leven lang leren voor iedereen en van wieg tot graf wortelt in de achttiende eeuw, ook wel de eeuw der Verlichting genoemd.

Aanvankelijk werden de termen algemene opvoeding, volksverheffing en volksontwikkeling gebezigd. In de jaren zestig van de vorige eeuw raakt de term permanente educatie in zwang, om

in de jaren negentig plaats te maken voor levenslang leren, levensbreed leren en een leven lang leren. Sinds kort wordt vooral de term een leven lang ontwikkelen gebruikt.

De noodzaak van een leven lang leren kan op velerlei manieren worden gemotiveerd. Het kan daarbij gaan om motieven van politieke, economische of maatschappelijke aard of van motieven van persoonlijke en individuele aard.

Hieronder een kleine selectie:

- **Bevordering van een vrije open samenleving en van het actief democratisch burgerschap.**
- **Bestrijding van de maatschappelijke ongelijkheid, en het tegengaan van sociale uitsluiting en maatschappelijke tweedeling.**
- **Bevordering van sociale cohesie, sociale inclusie en maatschappelijke gelijkheid.**
- **Emancipatie, integratie, zelfredzaamheid, participatie en inburgering.**
- **Bevordering van de kennissamenleving, digitalisering, technologisering en robotisering.**
- **Bevordering van arbeidsparticipatie (employability), van de economische welvaart en van het economisch concurrentievermogen.**
- **Bevordering werelddoelen voor duurzame ontwikkeling (VN).**
- **Bevordering vitaliteit, welzijn en geluk.**
- **Meedoen en blijven in een veranderende wereld.**
- **Vrije meningsvorming, burgerparticipatie, bevordering van burgerschapscompetenties en mondiale bewustwording.**
- **Talentontwikkeling, zelfactualisatie, geestelijke verrijking, culturele en creatieve vorming, intellectuele ontwikkeling en persoonlijke ontplooiing.**

Aan een leven lang leren ligt de idee ten grondslag dat een mens gedurende zijn hele leven leert. De leerbehoefte is daarbij afhankelijk van levensfase, maatschappelijke positie en persoonskenmerken.

Enkele voorbeelden:

- De mens als scholier, student of deelnemer aan een opleiding.
- De mens als opvoeder, gezinshoofd en verzorger (ouders, mantelzorgers e.d.).
- De mens als werkende c.q. werkzoekende (inclusief vrijwilligerswerk).
- De gepensioneerde mens op zoek naar een gepaste dagbesteding.
- De mens als burger, inwoner, buurtbewoner, lid van een gemeenschap, sociaal netwerk e.d.
- De mens als consument, cliënt, patiënt of zorgbehoevende.
- De mens met een speciale behoefte c.q. hulpvraag.
- De spelende en zich ontspannende mens (vrije tijdsbesteding, hobby, liefhebberij en recreatie).
- De talentvolle, creatieve en scheppende mens.

De noodzaak van een leven lang leren wordt alom onderschreven en actief gepromoot door:

- Internationale organisaties: OESO (Lifelong Learning & Skills Strategy), Europese Commissie (Europees Memorandum en New Skills Agenda) en de VN (Millenniumdoelen voor duurzame ontwikkeling).
- De Nederlandse overheid (ministerie van SZW als coördinerend ministerie voor het beleids-thema een leven lang ontwikkelen; ministerie van OCW met de beleidsgebieden volwassenen-educatie en cultuurbeleid).
- Adviesraden (SER, WRR, Onderwijsraad, Raad voor Cultuur, Raad voor Volksgezondheid en samenleving).
- Arbeidsmarktpartijen (vakbonden, branches, bedrijven en uitkeringsorganisaties).
- De maatschappelijke sectoren onderwijs, cultuur, welzijn, zorg en gezondheid.

Een leven lang leren in relatie tot de bibliotheek

Sinds het ontstaan van de openbare bibliotheek aan het begin van de twintigste eeuw, is een leven lang leren een kerntaak van het bibliotheekwerk.

In 2015 werd deze kerntaak herbevestigd in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob). In deze nieuwe wet werden 'lezen, leren, informeren, debatteren en ontmoeten' benoemd als hoofdfuncties van het bibliotheekwerk. De inhoud van de wet was in overeenstemming met de toekomstvisie van het openbare bibliotheekwerk zoals die in 2013 geschetst werd door de commissie Cohen. Onder het motto 'van collectie naar connectie' positioneert de bibliotheek zich als knooppunt voor kennis, contact en cultuur. De kracht van het bibliotheekwerk ligt daarbij vooral in haar verbindende rol tussen de sectoren onderwijs, kunst en cultuur, zorg en welzijn, en werk en inkomen.

Op dit moment is de transitie van een klassieke uitleenbibliotheek naar een maatschappelijke educatieve bibliotheek in volle gang.

Deze transitie kenmerkt zich onder meer door:

- Samenwerking met partijen in de diverse domeinen (onderwijs, sociaal domein, arbeidsmarkt, kunst en cultuur) zowel op beleids- als op uitvoerend niveau.
- Het inrichten van goed geoutilleerde, laagdrempelige en aantrekkelijke leerplekken met deskundige begeleiding (bijv. DigiTaalhuizen, makersplaatsen en schoolzones).
- De verruiming van het programma-aanbod van non-formele educatie, inclusief de ondersteuning en facilitering van andere educatieve samenwerkingspartners.
- Toenemende ondernemingszin (fondsenwerving, contractactiviteiten, en subsidieaanvragen in het sociaal domein e.d.).
- Inzet van getrainde vrijwilligers om aan de toenemende educatieve vraag te voldoen.

Sinds enkele jaren gaat daarbij de aandacht vooral uit naar onderstaande doelgroepen:

- Jeugd (0-18 jaar): taalontwikkeling, bestrijding taalachterstand, leesbevordering en 21ste-eeuwse vaardigheden.
- Kwetsbare volwassenen (mensen in een achterstandssituatie, laagopgeleiden, mensen met een beperking, ouderen, inburgeraars); basisvaardigheden (taal, rekenen en digitale vaardigheden) ten behoeve van participatie en zelfredzaamheid.

De bibliotheek als basisvoorziening

In 2018 heeft op verzoek van de minister van OCW heeft de Raad voor Cultuur onderzocht hoe het ervoor staat in de letteren- en bibliotheeksector. De onderzoeksbevindingen zijn vastgelegd in het sectoradvies *De daad bij het woord*. Het rapport laat zien dat de bibliotheeksector de juiste richting is ingeslagen en dat op een goede manier invulling wordt gegeven aan de in de wet vastgelegde bibliotheekfuncties. Zo signaleert de raad dat de bibliotheek ontwikkelt tot een 'tweede huiskamer': "De openbare bibliotheken zijn in een dynamische fase van transitie, van traditionele boekenuitleencentra naar 'multi-functionele ontmoetingsplekken'. De raad ziet dat er veel vestigingen zijn die op een creatieve en zinnige manier invulling geven aan de vijf functies in de Wsob."

"Bibliotheken worden steeds meer een aangename plek om te verblijven, 'publieke huiskamers' waar je je huiswerk maakt, een kop koffie drinkt, de krant leest, naar een lezing luistert of informatie verzamelt op de computer. Ook vervullen veel bibliotheken een belangrijke rol in het NT2-onderwijs, bij hulp voor laagtaalvaardigen bij het invullen van een belastingbiljet, in het lokale cursusaanbod. Er zijn bibliotheken die zich op educatie en innovatie richten, met makers spaces voor lasercutters en 3D-printers. Anderen hebben zaaltjes ingericht en programmeren talkshows en literaire avonden, of zijn allianties aangegaan met theaters in de buurt."

Op basis van de onderzoeksbevindingen komt de raad tot de volgende conclusie: "We zijn van mening dat bibliotheken een sleutelpositie innemen in de samenleving. Een goed functionerende bibliotheek dient net zo vanzelfsprekend te zijn als een goed functionerende ambulancedienst. In onze verkenning over stedelijke cultuurregio's rekenen we de bibliotheek tot de 'humuslaag van het ecosysteem', een basisvoorziening die dicht bij de inwoners van alle regio's is gevestigd."

Het beeld dat de raad schets sluit naadloos aan bij het beeld dat in deze notitie naar voren komt. Wij zien de toekomst van het openbare bibliotheekwerk dan ook met optimisme tegemoet. Een leven lang leren was in het verre verleden al actueel, ook in ons huidige tijdsgewricht is het nog actueel, en het zal ook in de toekomst

actueel blijven. Zo lang er mensen zijn, zal er geleerd worden. Leven en leren zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om SER-voorzitter Mariëtte Hamer te citeren: "Met die nieuwe invulling, en met die nauwe samenwerking zoals die tussen u (bibliotheek, cultuur en educatie, red) ontstaat, denk ik dat de bibliotheek nog zeker honderd jaar mee kan."

Een leven lang ontwikkelen

Deze notitie is bedoeld als een denkraam. Het is een eerste verkenning naar hoe het thema leven lang leren er in relatie tot het bibliotheekwerk 'voor staat'. Er is veel diversiteit in het denken over en de invulling van het thema binnen de bibliotheken, maar met een complex en veelomvattend thema als leven lang leren, was eigenlijk niet anders te verwachten. Een leven lang leren ligt al ruim honderd jaar ten grondslag aan het openbare bibliotheekwerk in Nederland en iedere bibliotheek geeft er op eigen, inspirerende, creatieve, ondernemende wijze en samen met partners uit het sociaal educatieve werkveld, invulling aan. Aansluitend op en gekleurd door de landelijke overheidsaccenten en lokale wensen en mogelijkheden.

Met de belegging van het beleidsthema bij het ministerie van SZW verschuift een leven lang leren (of zoals het in de kabinetsbrief wordt genoemd een leven lang ontwikkelen) van 'nice to have' (persoonlijke ontwikkeling) naar 'must have': een maatschappelijk opgave gericht op inclusie in een steeds complexer wordende samenleving met een steeds dynamischere arbeidsmarkt. Wat betekent dat voor de componenten kunst, cultuur en persoonlijke ontwikkeling? In hoeverre worden die nog als onderdeel van een leven lang leren beschouwd? En wat heeft deze positionering voor gevolgen voor de bibliotheek? Vragen waar het nog te vroeg is om een antwoord op te geven, maar waar Probiblio graag samen met de bibliotheken in onze werkgebied over in gesprek blijft. Net als over de vraag hoe we gezamenlijk nog beter voor het voetlicht kunnen brengen wat de bibliotheek te bieden heeft en wat de maatschappelijke meerwaarde van haar aanbod is.

Bronnen

Over het thema leven lang leren is een overweldigende hoeveelheid literatuur verschenen. Hieronder een kleine selectie. De volledige bronnenlijst kan bij de samenstellers aangevraagd worden.

Bibliotheekinzicht.nl

Cijfers, trends en ontwikkelingen die inzicht geven in de staat van het openbare bibliotheekwerk.

Commissie Cohen (2013)

Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor Kennis, Contact en Cultuur.

Den Haag: Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB).

Court, W. de la (1974)

Openbare bibliotheek en permanente educatie. Vormingswerk theorie & praktijk 16.

Groningen: Tjeenk Willink.

Doets, C., e.a. (2008)

Een brede verkenning van een Leven Lang Leren: een overzicht van de huidige stand van zaken.

's-Hertogenbosch: CINOP.

European Association for the Education of Adults (2017)

Manifest over volwasseneneducatie in de 21ste-eeuw. Brussel: EAEA.

Europese Commissie (2000)

Memorandum over een Leven Lang Leren. Brussel: Europese Commissie.

Huysmans, F. (2013)

[*De maatschappelijke opdracht van de openbare bibliotheek in de 21e eeuw: een voorstel ter discussie.*](#)

IFLA-UNESCO (1994)

[*Manifest over de openbare bibliotheek.*](#)

IFLA (2015)

Acces and opportunity for all. How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda.

Den Haag: IFLA.

Kwink Groep (2017)

Midterm Review Wet stelsel openbare bibliotheekvoorziening. Eindrapport. Den Haag: Kwink Groep.

Min. SZW (2018)

[*Kamerbrief betreffende Leven Lang Ontwikkelen. Den Haag, 27 september 2018.*](#)

Nijenhuis, H. (1978)

De ideeën van Condorcet over 'levenslang leren'. In: Tijdschrift voor agologie, jrg 7, afl. 1, p. 17-27.

OECD (2017)

Vooruitzichten voor vaardigheden 2017: Skills and Global Value Chains/Vaardigheden en wereldwijde waardeketens. Parijs: OECD.

Onderwijsraad (2018)

[*Dossier Leven Lang Leren. Den Haag.*](#)

Raad voor Cultuur (2018)

De daad bij het woord. Sectoradvies Letteren en bibliotheken. Den Haag: Raad voor Cultuur.

Schneiders, P. (2005)

Een eeuw informatie, educatie en inspiratie. Openbaar Bibliotheekwerk in Den Haag 1906-2006.

Den Haag: De Nieuwe Haagsche.

VNG (2015)

Lokaal bibliotheekwerk. Een handreiking voor gemeenten. Uitgebracht in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en met steun van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Den Haag: VNG.

Bijlage 1

Hoofdpunten commissie Cohen

*Uit: Bibliotheek van de toekomst:
knooppunt voor Kennis, Contact en Cultuur (2013)*

Een leven lang leren

Nog meer dan vroeger en nu, zal een leven lang leren in de toekomst van essentieel belang zijn. De scheiding tussen een fase waarin mensen worden opgeleid en een werkende levensfase waarin ze hun kennis toepassen, wordt daarbij minder absoluut. Er komt meer nadruk te liggen op het leren buiten de formele structuren van het onderwijs. Dit leren gedurende de hele levensduur geeft mensen de beste kansen op een optimale persoonlijke ontwikkeling en voortdurende vernieuwing van kennis en competenties.

Kern van de opdracht

De kern van de opdracht van de openbare bibliotheek is bijdragen aan en de basis vormen voor de kennis en informatiesamenleving. De bibliotheek is hierin een onmisbare schakel. De opdracht bestaat uit het stimuleren, ondersteunen, faciliteren en toerusten van burgers om mee te kunnen doen en bij te kunnen dragen aan de moderne kennissamenleving. In het verlengde daarvan speelt de bibliotheek een belangrijke sociaal-culturele rol.

Lezen is de basis

De primaire taak van de bibliotheek begint bij geletterdheid in brede zin. Lezen is de basis voor het verwerven van kennis en stimuleert verbeeldingskracht en creativiteit. Dat is eens te meer van belang in een samenleving die zich heeft ontwikkeld tot een kennissamenleving. Ondersteuning van leesbevordering en promotie van de lees- en literaire cultuur behoort

daarom ook in de toekomst tot het hart van de dienstverlening van de openbare bibliotheek. De bibliotheek inspireert en stimuleert lezers en potentiële lezers, verrast hen met en gidst hen naar het aanbod van boeken en verhalen. Ze is de vanzelfsprekende professionele partner van het onderwijs en een belangrijke speler in de aanpak van laaggeletterdheid.

Stimulerende leeromgeving

Voor mensen die het formele onderwijs hebben verlaten en zich in de loop van hun leven verder willen ontwikkelen, is de bibliotheek een plaats voor persoonlijke ontwikkeling. De nieuwe manieren waarop mensen zich organiseren, waarop ze produceren, leren en innoveren, vraagt daarbij van de bibliotheek dat ze zich ook richt op het ontwikkelen van andere belangrijke vaardigheden die de 21ste eeuw, meer dan ooit, van mensen vraagt. Vaardigheden als samenwerken, creativiteit, communiceren, problemen oplossen en kritisch denken. Door het bieden van een stimulerende omgeving biedt ze een platform waar mensen kunnen samenkomen, kennis kunnen delen en deze vaardigheden kunnen verwerven. Daarnaast speelt de bibliotheek een uitnodigende en gidsende rol. De bibliotheek daagt uit tot verdieping, verbreding, zelfstudie en zelfontplooiing en gidst mensen naar aanbieders van opleidingen, cursussen of workshops. De bibliotheek is daarbij niet alleen gericht op het verkleinen van achterstanden, maar ook op het verder ontwikkelen van talent. De bibliotheek is er voor zoveel mogelijk Nederlanders.

Toegang tot informatie

Naast lezen is ICT-geletterdheid een basisvaardigheid voor deelname aan de samenleving en het kunnen verwerven en uitwisselen van kennis. Het gaat hierbij niet eens zozeer om de omgang met techniek, maar om de juiste omgang met en interpretatie van informatie. In deze steeds complexere, informatierijke wereld wordt het voor mensen lastiger om hun weg te vinden. De bibliotheek zorgt ook in 2025 nog voor laag-drempelige toegang tot informatie, want informatie is ook dan niet altijd en overal en voor iedereen beschikbaar. Niet alle informatie is gedigitaliseerd en wat digitaal beschikbaar is, is niet per definitie gratis voor iedereen toegankelijk. Daarnaast zal ook in 2025 niet iedereen over de nieuwste apparatuur kunnen beschikken om informatie te kunnen raadplegen. Bibliotheken zijn experts in het vinden en verbinden van informatie en in informatieoverdracht. Om mensen te ondersteunen in een wereld van overdaad aan informatie, te inspireren en te verrassen met nieuwe perspectieven, moeten zij hun rol als betrouwbare adviseur opnieuw inrichten.

Dynamische ontmoetingsplek

In een samenleving die individualiseert, biedt de bibliotheek bij uitstek een plaats voor ontmoeting. In stad, wijk en dorp. Bouwen aan kennis kan niet zonder sociaal-culturele plaatsen van samenkomst. Kennis komt steeds vaker tot stand in netwerk- en community-verband, op fysieke en virtuele plekken waar mensen bij elkaar komen, discussiëren, onderhandelen, leren en creëren. Aan alle mogelijkheden die digitale middelen steeds meer bieden, voegen bibliotheken essentiële waarde toe: een prettige en stimulerende omgeving om te leren of te lezen, onder de mensen te kunnen zijn, te ontsnappen aan de continue pressure of being connected, en een plek waar van alles wordt georganiseerd. Iedereen is er welkom en mensen komen er in aanraking met andere culturen, leefwijzen en achtergronden. Op die manier draagt de bibliotheek bij aan het empathisch vermogen van een samenleving.

Link met de lokale gemeenschap

De fysieke plek zorgt voor de lokale inbedding van de bibliotheek. Alleen al door er te zijn voor de leden van een gemeenschap; te voorzien in een plek waar zij elkaar kunnen ontmoeten en zich onderdeel kunnen voelen van die gemeenschap. En door het bieden van een podium aan lokale maatschappelijke en culturele organisaties, aansluitend bij de individuele behoeften en lokale aandachtsgebieden. Ook kan de bibliotheek mensen uitnodigen en stimuleren om zich te mengen in het lokale debat over zaken als lokale besluitvorming en gemeenschapskwesties, naast hun participatie via de digitale weg. Zo draagt de bibliotheek bij aan vorming van de lokale identiteit. Ze daagt uit verder te kijken en stimuleert betrokkenheid bij de maatschappij.

Bijlage 2

Samenvatting Wsob-midterm review 2017

Bij de parlementaire behandeling van de Wsob is afgesproken om in 2017 een midterm review uit te voeren. Vanuit de Koninklijke Bibliotheek is er een monitor waarin wordt bijgehouden waarin de kernfuncties invulling krijgen. De midterm review geeft duiding aan de ontwikkelingen in de bibliotheeksector. Een samenvatting per kerntaak:

Ter beschikking stellen van kennis en informatie

Bibliotheek geven hier onder meer invulling aan door het fysiek en digitaal uitlenen van materialen. Een deel van de collectie wordt niet uitgeleend, maar is in de bibliotheek wel te raadplegen. Een voorbeeld hiervan zijn naslagwerken. Ten slotte bieden bibliotheken ook informatiepunten aan op het gebied van bijvoorbeeld werk en inkomen of Basisvaardigheden. In 2016 organiseerden bibliotheken 7.073 activiteiten op het gebied van deze functie.

Bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie

Bibliotheek organiseerden 32.084 activiteiten in 2016 gericht op de ontwikkeling van onder meer taalvaardigheid, digitale geletterdheid en informatievaardigheden. Zo voeren alle bibliotheken activiteiten uit op het gebied van basisvaardigheden voor volwassenen. Daarnaast biedt de bibliotheek inmiddels 32 online cursussen aan, waaraan 11.774 mensen hebben deelgenomen in 2016. Ook zijn er landelijke cursusprogramma's rondom digitale vaardigheden zoals Klik & Tik. Klik & Tik werd in 2016 door 84 procent van de

bibliotheken aangeboden ten opzichte van 63 procent in 2015. Het cursusprogramma Digisterker is er primair op gericht burgers te leren werken met de e-overheid. Ook het aanbod van deze dienst is sterk gestegen naar 84 procent van de bibliotheken in 2016, ten opzichte van 32 procent in 2015. Dit hangt mede samen met de meerjarige samenwerking tussen het bibliotheekstelsel en de Belastingdienst die in 2016 is vastgelegd.

Bevorderen van lezen en kennismaken met literatuur

Het gaat hier om 45.292 activiteiten in 2016 rondom (nieuwe) schrijvers en leeskringen, maar ook om activiteiten met scholen rondom leesgedrag en leesvaardigheden (waarvoor landelijke programma's als de Bibliotheek op school en BoekStart zijn ontwikkeld en uitgerold) en om activiteiten ter ondersteuning van mensen met een leesbeperking.

Organiseren van ontmoeting en debat

Activiteiten op het gebied van 'ontmoeting en debat' zijn bijvoorbeeld activiteiten gericht op samenkomst en/of discussie over maatschappelijke onderwerpen. Bibliotheken organiseerden 4.774 van dit soort activiteiten in 2016.

Laten kennis maken met kunst en cultuur

Voorbeelden van activiteiten op het gebied van 'kunst en cultuur' zijn tentoonstellingen rondom (lokale) kunst en cultuur, muziekuvoeringen en lezingen. In 2016 organiseerden bibliotheken 8.161 activiteiten behorend bij deze functie.

Conclusie en vooruitblik

De kernfuncties bieden een helder kader voor gemeenten en openbare bibliotheken om afspraken te maken over de rol van de bibliotheek in de lokale omgeving. De brede formulering van de vijf functies zorgt er voor dat het kader tegelijkertijd de benodigde ruimte biedt om invulling op lokaal niveau mogelijk te maken. De invulling van de functies heeft breder vorm gekregen waarbij met name de invulling op het gebied ontwikkeling en educatie in relatie tot het sociaal domein stelselbreed gestalte heeft gekregen. Dat blijkt met name uit de veelheid aan activiteiten op het gebied van basisvaardigheden, lezen en laaggeletterdheid.

Uitdagingen voor de toekomst zijn het nog beter zichtbaar maken van de maatschappelijke impact van de bibliotheek, het opschalen en breed beschikbaar stellen voor het hele bibliotheeknetwerk van producten en diensten die in pilots en experimenten succesvol zijn gebleken en het verder verbeteren van de aansluiting tussen de producten en diensten van de digitale bibliotheek en de lokale ondersteuning door bibliotheken die daarbij wordt gegeven.

Thomas Bersee
Tbersee@probiblio.nl

Anne-Marie van der Poel
Avdpoel@probiblio.nl

Probiblio, januari 2019